

**”Ensimmäistä kertaa näiden vuosien aikana mulle tuli sellainen olo,
täällä on ihmisiä, jotka näkee tämän”**

Perhekuntoutus vanhempien kokemana

JOHANNA MATTILA
Tampereen yliopisto, Pori
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Sosiaalityön pro gradu –tutkielma
Syyskuu 2017

Tampereen yliopisto, Pori
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

MATTILA, JOHANNA: ”Ensimmäistä kertaa näiden vuosien aikana mulle tuli sellainen olo, täällä on ihmisiä, jotka näkee tämän” – Perhekuntoutus vanhempien kokemana

Pro gradu –tutkielma, 72 sivua, 3 liites.

Sosiaalityö

Ohjaaja: Timo Toikko

Syyskuu 2017

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tuoda esiin perhekuntoutuksessa olleiden perheiden kokemuksia kuntoutusjaksosta vanhempien kertomana. Tutkielmassa tarkistellaan heidän esiin nostamiaan myönteisiä ja kehittämistä vaativia osa-alueita sekä työskentelytapoja. Tutkielma haki vastauksia perheen ja sosiaalialan ammattilaisten välisen vuorovaikutteisen asiantuntijuuden toimivuuteen, vanhempien voimavarojen paranemiseen arjessa ja perheen sisäisen vuorovaikutuksen paranemiseen.

Tutkielman teoreettisessa osuudessa käsitellään sosiaalityön työskentelymenetelmiä, jotka ovat olennaisia perhekuntoutuksessa. Sosiaalityön yhteydessä tarkastellaan vuorovaikutteista asiantuntijuutta, asiakkaan itsearviointin merkitystä, asiakkaan ja työntekijän välistä dialogisuutta ja perheen sisäistä vuorovaikutusta.

Tutkielma on luonteeltaan kvalitatiivinen. Tutkielman aineisto koostuu viidestä teemahaastattelusta. Haastatteluun osallistui tutkimuskohteena olleen organisaation asiakkaita, jotka olivat kaikki osallistuneet perhekuntoutusjaksolle. Aineiston analyysissä on menetelmänä käytetty teemoittelua ja sisällönanalyysia.

Tämän tutkielman mukaan perhekuntoutus oli asiakkaille entuudestaan tuntematon työskentelymuoto. Suhtautuminen tarjottuun työskentelymuotoon oli aluksi kielteistä, mutta asenteet muuttuivat myönteisemmiksi lisätiedon myötä. Työskentely koettiin pääsääntöisesti perhettä auttavaksi, tukevaksi, arvostavaksi ja kuuntelevaksi. Haasteellisina asioina koettiin kodin ulkopuolella asuminen ja sen mukanaan tuomat käytännön järjestelyt, etäisyydet ja fyysiset tilat.

Avainsanat: perhekuntoutus, vuorovaikutteinen asiantuntijuus, dialogisuus, itsearviointi, perheenjäsenten sisäinen vuorovaikutus.

University of Tampere, Pori
Faculty of Social Sciences

MATTILA, JOHANNA: “ First time I have a feeling, here is people, who see this same thing” – Family rehabilitation experienced by parents

Master’s Thesis, 72 pages, 3 appendix pages
Social Work
Supervisor: Timo Toikko
September 2017

The purpose of this master’s thesis is to bring out families experiences about their family rehabilitation told by parents. The point of view is in positive and developing sectors and methods which stood out by parents. This master’s thesis searched answers interactive expertise between families and social workers, improvements in parents’ resources in everyday life and how families’ internal interaction got better.

In the theoretical part of master’s thesis covers social works methods, which were relevant in family rehabilitation. Interactive expertise, meaning of client’s self-assessments, client’s and social worker’s dialogue and families internal interactions are examined in context with social work .

The type of the study is qualitative. The study material consist of five theme interviews. The interviews were participated in by clients who had experience of family rehabilitation in organization which is target of research. The analysis of the material is made by using theming and content analysis.

According to this master’s thesis family rehabilitation was unknown model of social work to clients. At first parents took a negative attitude towards family rehabilitation. Attitudes changed more positive when they had more information. Experience of work was mostly positive, helpful, supportive, appreciative and considering. Challenging things were living out of own home, changes in everyday life, distances and physical facilities.

Keywords: family rehabilitation, interactive expertise, dialogue, self-assessment, family internal interaction.

Sisällys

1 JOHDANTO	6
2 PERHEKUNTOUTUS JA TUTKIMUSASETELMA.....	9
2.1 Mitä on perhekuntoutus?.....	10
2.2 Perhekuntoutus tutkimuksen kohdeorganisaation alueella	15
3 SOSIAALITYÖN MÄÄRITTELYÄ.....	20
3.1 Vuorovaikutteinen asiantuntijuus.....	21
3.2 Asiakkaan itsearvioinnin merkitys työskentelyssä.....	26
3.3 Asiakkaan ja työntekijän välinen dialogisuus	27
3.4 Perheen sisäinen vuorovaikutus	29
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	31
4.1 Tutkimustehtävä	32
4.2 Tutkimusaineiston keruu.....	33
4.3 Teemahaastattelu aineistonkeruun menetelmänä	35
4.4 Aineiston esittely	36
4.5 Laadullinen tutkimus ja tutkimusanalyysin kuvaus	38
4.6 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus.....	40
5 TUTKIMUKSEN TULOKSET JA ANALYYSI	43
5.1 Perhekuntoutus – mitä se on?.....	44
5.2 Perheillä erilaisia syitä tulla perhekuntoutusjaksolle.....	45
5.3 Tavoitteiden asettaminen	46
5.4 Perheen sisäinen vuorovaikutus	47
5.5 Työntekijöiden antama tuki	49
5.6 Osallistuminen kirjauksiin	50
5.7 Asiakkaiden kehittämisajatuksia	52

5.8 Terveisiä perhekuntoutukseen lähtevälle perheelle	55
6 POHDINTA	57
LÄHTEET	65
Liite 1	73
Liite 2	74
Liite 3	75
 Kuvio 1. Perheen toimintamalli.....	18
Kuvio 2. Arvioinnin kohteet.....	24
Kuvio 3. Haastattelukysymykset.....	43

1 JOHDANTO

Sosiaalityössä korostetaan asiakkaan omaa mielipidettä ja hänen asiantuntijuuttaan omassa elämäntilanteessaan. Julkaistut tutkimukset kuitenkin pääsääntöisesti perustuvat ammattilaisten näkemykseen työn sisällöstä, menetelmistä ja haasteista. (Sipilä 2011, 13 – 16; Laitinen & Niskala 2014, 13.) Viime vuosina on yleistynyt ajattelu kokemusasiantuntijuudesta ja asiakkaan paremmasta kuulemisesta hänen omassa tilanteessaan. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812; Karjalainen & Sarvimäki 2005; 64 – 67; Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 7§.)

Oma ajatukseni pro gradu –tutkielman lähtökohdaksi oli, että haluan tuoda esiin asiakkaan ääntä, kokemuksia, tunteita ja parannusehdotuksia työskentelyyn. Asiakkaiden omat näkemykset perhekuntoutuksesta toiminnan kehittämisen ja arvioinnin kannalta ovat olennaisia. Lähtökohtaisesti asiakkaiden haastateltavaksi saaminen voi olla haastavampaa kuin työntekijöiden.

Pro gradu –tutkielma liittyy tutkimusteemaltaan perusturvan ”Strategia 2016: kärkihankkeista kuntalaislupauksiksi” aiheisiin. Asiakasnäkökulmaa on korostettu viime aikoina Suomen hallituksen kärkihankkeissa, johon on kirjattu: ”uudistetaan palvelut asiakaslähtöisiksi” ja vastaavasti perusturvan kuntalaislupaus on muotoiltu: ”vahvistetaan kokemusasiantuntijuutta ja osallisuutta” (Perusturvan strategia 2016).

Satka (2011, 7 – 8) kirjoittaa asiantuntijuuden hyödyntämisestä palvelutyön prosesseissa. Asiakkaiden tietämys on olennaista, kun tavoitellaan työskentelyssä entistä parempaa toimintaa. Työntekijän tulisi kyetä tarkastelemaan ammattikäytäntöjä myös toisesta, tässä tapauksessa asiakkaan näkökulmasta. Palvelutyön prosessien asiantuntijuus ja sen hyödyntäminen edellyttävät, että arviointi ja kehittäminen keskittyvät työn todellisuuteen, niin asiakkaan kuin työntekijän kokemuksen mukaisesti. Suomalaisessa sosiaalityön tutkimuksessa ja kehittämisessä on hyödynnetty asiakkaiden tietämystä vähän, mutta muutosta on tapahtunut. Erityisesti kvalitatiivisen tutkimuksen tiedonhankintamenetelmillä tuotetut tekstidokumentit ja niiden erilaiset laadulliset analyysitavat sekä haastattelut tuottavat palveluprosesseja hyödyntävää tietoa.

Perhekuntoutus on lastensuojelulain 36§:n mukainen avohuollon tukitoimi. Työskentely perustuu aina asiakkaan vapaaehtoisuuteen. Perhekuntoutus järjestetään laitospäristössä ja se voi olla ympärivuorokautista tai päivämuotoista. Se on tehokas työskentelymuoto tilanteissa, joissa on olemassa lapsen huostaanoton ja sijoituksen riski, varsinkin, jos perhe on motivoitunut työskentelyyn ja perhekuntoutusta tarjotaan oikeaan aikaan. Työskentelyn kohteena on koko perhe. Perhekuntoutuksen tavoitteena on lapsen kasvuolosuhteiden turvaaminen, tukea vanhempia kasvatustehtävässä ja vahvistaa perheen omia voimavaroja sekä tukea perheen sisäistä vuorovaikutusta. (Lastensuojelun käsikirja 2016.)

Perhekuntoutuksessa tavoitellaan muutosta perheen tilanteeseen. Työskentelyssä puhutaan kuntoutuksesta, joten on tärkeää tarkastella asiaa lastensuojelutyön näkökulmasta. Lastensuojelun ammattikäytännöissä perhekuntoutuksella ei ole tarkennettua sisältöä. Työskentely perustuu asiakkaan omiin tarpeisiin ja hänen elämänsä sosiaaliseen kontekstiin, joihin vaikututetaan voimaannuttavilla ja valtaistavilla tavoilla. Lastensuojelullinen perhekuntoutus voidaan nähdä prosessina, jossa korostuu työskentelyn tavoitteellisuus, selkeä rakenne ja yhteiset tavoitteet. Työhön sitoutuvat yhdessä työntekijä ja asiakas. Työskentelyn lähtökohtana on asiakkaan oma motivaatio. Työntekijän tulee tukea asiakkaan muutosta, olla riittävän lähellä ja tehdä saavutettuja asioita näkyväksi. Työskentely perustuu vuorovaikutukseen, jossa keskeistä on molemmin puoleinen arvostus, henkilökohtainen kohtaaminen ja tunteiden sisältyminen työskentelyyn. Perhekuntoutuksen prosessissa tulee huomioida, että muutos vaatii aikaa ja joustavuutta, eikä se etene välttämättä aina eteenpäin. Muutoksen aikaansaaminen vaatii niin asiakkaalta kuin työntekijältä kykyä sietää keskeneräisyyttä ja rauhan antamista prosessille. Kuntoutumisen tulokset näkyvät vanhemman elämässä lisääntyneinä voimavaroina, elämänhallinnan ja arjen toimivuuden vahvistumisena, parantuneena terveydentilana ja ennen kaikkea vastuunottamisen paranemisina omasta ja lapsen elämästä. (Pitkänen 2011, 23 – 24.)

Perhekuntoutusta ei ole määritelty lainsäädännössä, joten toiminta ja käytäntö ovat ohjanneet perhekuntoutuksen toimintaperiaatteita. Kuntoutus on pitkään nähty yksilökeskeisenä toimintana, joka on liittynyt vammoihin tai sairauksiin. Perheiden kuntoutus on kehittynyt myöhemmin ja toimijoina ovat pitkään olleet kolmannen sektorin

järjestöt. Lastensuojelussa perhekuntoutus on kehittynyt osaksi toiminta 1990-luvun puolivälistä. (Linnakangas & Seppälä & Suikkanen & Lehtoranta 2014, 302.)

Tutkielmani aiheeksi tuli perhekuntoutuksessa olleiden vanhempien kokemukset kuntoutusjaksosta. Tässä pro gradu –tutkielmassa perhekuntoutuksessa olleet asiakkaat kertovat miten ovat kokeneet tällaisen työmuodon. Asiakkaiden vastauksissa tarkastellaan myönteisiä ja negatiivisia asioita suhteessa perhekuntoutukseen ja käytettyihin työtapoihin.

Tutkielmani etenee sisällöllisesti siten, että selvitän aluksi tutkimukseni lähtökohtia ja tutkimusasetelmaa. Näkökulma laajenee perhekuntoutuksen sisältöön yleisesti ja tutkimuksen toteutusalueella. Tämän jälkeen käsittelen tutkielmani näkökulmasta olennaisia sosiaalityön työskentelymenetelmiä, joihin liittyivät myös haastatelluille esitetyt kysymykset. Tutkimuksen toteuttaminen ja analyysi jatkavat tutkielman sisältöä. Tutkielman lopuksi on pohdinta osio, jossa käsittelen saatuja vastauksia.

2 PERHEKUNTOUTUS JA TUTKIMUSASETELMA

Tutkielman tavoitteena on tutkia perheiden kokemuksia perhekuntoutuksesta heidän itsensä kertomina. Tutkielman kohderyhmänä ovat perheiden vanhemmat, jotka ovat osallistuneet perhekuntoutukseen kohdeorganisaation perusturvan yhteistoiminta-alueella. Perhekuntoutuksen johtavana toiminta-ajatuksena on, että perheet itse arvioivat omaa toimintaansa, vahvuuksiaan ja heikkouksiaan. Perheiden itsearvioinnin kautta rakentuvat tavoitteet kuntoutusjaksolle, joiden kanssa työskennellään yhdessä perhekuntoutuksen työntekijöiden kanssa. Tutkielmassani selvitetään vanhempien ajatuksia ja kokemuksia itsearviointiin perustuvasta työskentelystä. Tavoitteena on löytää työskentelyn hyöty vanhemmille ja perheille ja mahdolliset muutoksen tarpeet työskentelyssä.

Perhekuntoutusta perusturvan yhteistoiminta-alueella kuvataan asiakkaan omista tarpeista muodostuvaksi työskentelyksi. Perheen tukena ja ohjaajina ovat perhekuntoutuksen työntekijät. Tämä muodostaa vuorovaikutteisen asiantuntijuuden tilan, jossa perhe toimii oman tilanteensa suurimpana asiantuntijana ja sosiaalialan ammattilaisen rooliin liittyy oikeanlaisen avun ja tuen tarjoaminen. Tutkielman tavoitteena on selvittää, miten vuorovaikutteinen asiantuntijuus toimii käytännössä. Tätä tutkielmasta saatua ja työstettyä tietoa voidaan pitää kokemusasiantuntijatietona ja perusturva voi hyödyntää sitä kehittäessään toimintaansa ja palveluitaan.

Perhekuntoutuksen olennaisena tavoitteena on perheen jäsenten välisen vuorovaikutuksen ja jokaisen omien voimavarojen vahvistaminen. Näihin asioihin vaikuttamalla uskotaan, että perheen tilanne paranee. (Perhetyö ja –kuntoutusesite.) Tutkielman tavoitteena on selvittää, miten vanhemmat kokevat perheen sisäisen vuorovaikutuksen muuttuneen kuntoutusjakson aikana ja miten voimavarojen vahvistuminen on toteutunut ja millä keinoilla.

Olennaiset käsitteet pro gradu –tutkielmassa ovat perhekuntoutus, vuorovaikutteinen asiantuntijuus, dialogisuus, itsearviointi ja perheenjäsenten sisäinen vuorovaikutus.

2.1 Mitä on perhekuntoutus?

Yleisesti ottaen kuntoutuksen vaikuttavuutta on Suomessa tutkittu runsaasti. Perhekuntoutuksen vaikuttavuuden tutkinta on kuitenkin jäänyt vähäiseksi. Tehdyt tutkimukset ovat hyvin samankaltaisia tutkimusongelmaltaan ja –menetelmiltään. Näkökulmana ovat olleet lapsen tai vanhempien ongelmat perhekuntoutuksen taustalla, mutta esimerkiksi toimintaympäristön merkitystä kuntoutuksen kannalta on pohdittu vähän. (Linnakangas & Lehtoranta & Järvikoski & Suikkanen 2010, 19, 22.)

Perheillä saattaa olla vaikeuksia selviytyä vanhemmuudesta ja lapsen kasvatuksesta. Linnakankaan ja Lehtorannan mukaan (2011, 210) vanhemmat toivovat perhekuntoutukselta tukea lapsen kasvuun ja kehitykseen, kykyä tunnistaa lapsen vahvuudet ja säädellä tunnetiloja. Vanhemmat kaipaavat myös yleistä tietoa lapsen kasvusta, kehityksestä ja käyttäytymisestä sekä konkreettisia keinoja saada kontakti lapseen. Omaa vanhemmuutta halutaan myös tukea perhekuntoutuksella. Samat asiat nousivat esiin Kelan psykiatrisen perhekuntoutuksen kehittämishankkeen arviointiraportissa. (Linnakangas ym. 2010, 33.) Raportissa nousee esiin, että haastatellut vanhemmat toivoivat eniten tukea lapsen tunnetilojen käsittelyyn, toiseksi eniten tukea omaan vanhemmuuteen ja lapsen vahvuuksien tunnistamiseen ja kolmanneksi asiaksi nousi lapsen tukeminen ongelmallisissa kaverisuhteissa. Vanhemmat toivat esiin myös toiveen löytää keinoja saada lapseen kontakti ja saada tietoa yleisesti lapsen kasvusta ja käyttäytymisestä.

Perhekuntoutuksen sisällöstä ei ole selkeää määritelmää vaan se voi koostua hyvin monenlaisista lastensuojelun ja terapiatyön sisällöistä. Perhekuntoutus voi pitää sisällään yksilö-, ryhmä- ja perhetapaamisia, toiminnallista kuntoutusta, läheisverkostotyöskentelyä ja erilaisia terapioita. Perhekuntoutusjaksojen pituus vaihtelee myös huomattavasti ne voivat kestää esimerkiksi puolesta vuodesta useampaan vuoteen. (Linnakangas & Lehtoranta 2011, 212.)

Linnakangas ja Lehtoranta (2011, 214 - 215) toteavat, että perhekuntoutus on perheille hyödyllistä. Tuettaessa perheenjäsenten välistä vuorovaikutusta sekä yhteistä tekemistä kuntoutuksesta hyödytään eniten, koska yhteinen toiminta auttaa perhettä kas-

vamaan ja kehittymään. On huomioitava, että yksi työskentelytapa ei toimi kaikille perheille, eikä välttämättä ole riittävä yhdelle perheelle. Tarvitaan erilaisia työskentely- ja toimintamalleja, jotta perheet hyötyvät perhekuntoutuksesta. Hurtigin (2010, 240) mukaan perhekuntoutuksessa ei tavoitella yksittäisen asian muutosta vaan tavoitellaan laaja-alaisia ja kattavia muutoksia, jotka parantavat perheen ja lapsen elämänlaatua ja arkea. Usein perhekuntoutuksen alkuperäinen syy liittyy lapsen oirehdistaan tai vaikeuksiin. Tästä huolimatta työskentelyn kohteena ovat lapsen lisäksi hänen koko perheensä.

Perhekuntoutusta järjestetään avohuollon tukitoimena. Yleisesti ottaen avohuollon tukitoimien tarkoitus on lapsen kehityksen tukeminen ja edistäminen sekä vanhempien vahvistaminen kasvatustehtävässään. Perhekuntoutus järjestään yhteistyössä lapsen ja vanhempien, huoltajien tai muiden lapsen kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kanssa. (Kuntaliitto 2017.)

Lastensuojelulaki 13.4.2017/417 määrittelee 2§:ssä, että ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista on lapsen vanhemmalla ja muilla huoltajilla. Viranomaisten, jotka toimivat perheiden ja lasten kanssa, tehtävänä on tukea vanhempia ja tarjota riittävän ajoissa tarpeellista apua perheelle ja ohjata heidät tarvittaessa lastensuojelun piiriin sekä järjestettävä tarvittavia palveluja ja tukitoimia. Lastensuojelulain 36§ määrittää perhekuntoutuksen lastensuojelulain avohuollon mukaiseksi tukitoimeksi. Lähtökohteisesti perhekuntoutusta järjestetään siten, että jaksolle osallistuu lapsi ja hänen vanhempansa, huoltajansa tai joku muu kasvatuksesta ja hoidosta vastaa henkilö, kuten pykälä 37 ”sijoitus avohuollon tukitoimena” asian määrittää.

Perhekuntoutus on vapaaehtoisuudestaan huolimatta voimakas väliintulo perheen sisäiseen elämään ja vanhemmuuteen. Sen avulla tavoitellaan perheen toimintakyvyn vahvistamista. Perhekuntoutus on hyödyllistä tilanteissa, joissa lapsen hyvinvointi ja kehitys voi vaarantua lapsen arjen sujumisen tai vanhemmuuteen liittyvän syyn takia. Jo pelkkä puuttuminen tilanteeseen saattaa saada muutosta tai ainakin motivaation muutokseen aikaiseksi. Toisaalta perhekuntoutus herättää voimakkaita tunteita, sitä voidaan vastustaa, se voi pelottaa, mutta toisaalta se voi helpottaa vanhemman oloa, kun kokee tulevansa kuulluksi ja autetuksi. (Miller & Törrönen 2010, 70.)

Pärnä (2010a, 42 – 43) toteaa, että kunta voi järjestää perhekuntoutusta joko omana toimintana tai ostopalveluna. Avohuollon tukitoimena järjestettävä lastensuojelullinen kuntoutus on harkinnanvaraista ja se perustuu lapsen asiakassuunnitelmaan, josta selviää tuen tarve, tavoitteet ja tukitoimet. Perhekuntoutuksessa korostuu asiakkaan oma rooli asettaa tavoitteita ja toimia aktiivisena kuntoutujana. Työskentely on asiakaslähdistä ja siinä pyritään muutoksiin arjen toimintaympäristössä. Miller ja Törrönen (2010, 75) muistuttavat, ettei perhekuntoutus ole terapiaa, mutta sen avulla voi etsiä uusia näkökulmia, saada vahvistusta omalle toiminnalleen ja nähdä toivoa omassa elämäntilanteessaan.

Perhekuntoutus vaatii jatkuvaa kehittämistä ja sen tulee olla käytännönläheistä. Perhekuntoutusta voidaan kehittää laadukkaasti ja tuloksekkaasti, kun huomioidaan kehittämisteemat, jotka nousevat asiakkailta, työntekijöiden moniammatillinen osaaminen ja sen johtaminen, hyväksytään kehittämistyön prosessinomaisuus sekä työstetään työskentelyn menetelmällisyyttä ja dialogisuutta. (Pärnä 2010a, 50.)

Perhekuntoutus perustuu aina lapsen ja perheen yksilölliseen avun tarpeeseen sekä osallisuuden vahvistamiseen. Työskentelyssä kiinnitetään huomiota perheen sisäiseen vuorovaikutukseen ja ihmissuhteisiin sekä lapsen kokemaan luottamukseen, välittämiseen ja hyväksyntään. Työskentely on pitkälti voimavarakeskeistä ja se nostaa erityisesti myönteisen ajattelun, vahvuuksien löytämisen, konkreettisten tavoitteiden ja myönteisen muutoksen aikaansaamisen olennaisimmiksi tavoitteiksi perheen kanssa. (Laine & Heino & Pärnä 2010, 138.)

Kuntoutus- ja kehittämiskeskus Huvitus toteuttaa lastensuojelullista perhekuntoutuksen palveluita kunnille. Heidän toiminnassaan yksi työskentelytapa on seikkailutoiminta. Työtavan lähtökohta on ollut kasvatuksellinen, mutta sitä on kehitetty kuntoutukselliseen ja terapeuttiseen suuntaan ja se on ratkaisu- ja voimavarakeskeinen. Seikkailu kuvaa sanana toiminnallista työtapaa, jossa niin työntekijät kuin asiakkaat kohtaavat vaikeita asioita ja tunteita. Seikkailun tuottamia vaikutuksia ei etukäteen tiedetä, mutta mahdollisuus muutokseen ja sisältyy työskentelyyn. Asiakas itse määrittelee seikkailun synnyttämät kokemukset, tunteet ja vaikutukset. Seikkailu on kuntoutuksen apuväline, joka auttaa löytämään vastauksia perheen ongelmiin. Työntekijä ei tarjoa valmiita vastauksia, vaan pyritään siihen, että asiakas näkisi oman elämäntilanteensa

uudella tavalla, kykenisi muuttamaan itseään koskevia käsityksiä ja tapojaan olla vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Työskentelyssä on olennaisena osana reflektiivinen, johdonmukainen keskustelu asiakkaiden kanssa, johon liittyy ajatusten ja tunteiden pohdintaa. Tavoitteena on dialoginen puhe, jossa työntekijät erottautuvat asiakkaista mahdollisimman vähän. Huvituksen työskentelyä kuvaa myös systeemisyyden, jolla tarkoitetaan, että muutos yhdessä perheenjäsenessä aiheuttaa muutosta koko perheessä eli systeemissä. Perhekuntoutuksen näkökulmasta muutosta voidaan nähdä syntyvän perheessä, jos koko perhe on muutoksessa tai muutos yhdessä perheenjäsenessä vaikuttaa koko perheen muutokseen. (Virtanen 2011, 10 – 13, 15, 18 – 20.)

Asiakkaan kokemuksia perhekuntoutuksesta Perhekuntoutus Huvituksessa on haastatellut Katariina Pärnä (2010b, 211 – 222.) Aikuiset nostivat kuntoutuksen hyötyinä esiin yhdessäolon mahdollisuuden, yhdessä tekemisen ja yhteenkuuluvuuden tunteen. Tärkeänä pidettiin mahdollisuutta keskittyä omaan lapseen, antaa hänelle jakamaton huomio. Tämänkaltaiset kahdenhetkiset tuokiot jättivät vanhemmille ja lapsille myönteisiä muistikuvia yhteisestä tekemisestä ja vahvistivat vuorovaikutusta. Keskustelu samassa tilanteessa olevien vanhempien kanssa koettiin tärkeäksi, vaikka arjen haasteet saattoivat olla hyvinkin erilaisia. Perhekuntoutuksen hyötynä nähtiin, tieto siitä, että on muitakin perheitä, joilla on arjessa haasteita sekä koettiin perhekuntoutus mahdollisuutena ottaa puheeksi, opetella ja harjoitella oman elämän vaikeita asioita.

Aaltonen (2010, 225 – 235) tuo esiin moninaiset syyt, mitkä johtavat perhekuntoutusjaksoon. Lastensuojelullisen kuntoutuksen syyt löytyvät niistä asioista, miksi perhe on alun perin tullut lastensuojelunasiakkaaksi. Yleisempiä ovat perheen vuorovaikutuksen ongelmat, vanhempien ja lapsen roolien epäselvyys, vanhemman jaksamisen haasteet, jotka voivat johtua omasta tai perheenjäsenen mielenterveyden ongelmista, lapsen käytöksen haasteellisuus ja keinottomuus asettaa lapselle rajoja. Hän myös haastatteli perhekuntoutuksessa ollutta äitiä. Oman kokemuksensa kautta äiti kertoi perhekuntoutuksen sisällöstä ja työskentelystä. Asioiden yhteinen käsittely ja kysymykset koettiin kuntoutusjaksoon kuuluviksi ja osaksi työskentelyä. Tavoitteiden asettelussa kuultiin perhettä ja perhekuntoutusta suunniteltiin yhdessä. Perhekuntoutusjakson aikana yhdessäolo ja -tekeminen koettiin parantaneen perheen sisäistä vuorovaikutusta. Jaksosta koettiin olleen hyötyä, vaikka yksittäisen merkittävän asian tai tekijän esiin nostaminen ei onnistunut. Yleisesti asiat tuntuivat sujuvan paremmin ja arki oli

helpompaa. Tärkeään rooliin työntekijöiden työskentelyssä nousi kyky kuulla perhettä ja jokaista perheenjäsentä erikseen. Vaikeista asioista keskusteltiin perhettä kunnioittavasti ja yhteisellä kielellä ja termeillä.

Perhekuntoutukseen tulevien perheet muodostavat epäyhtenäisen ryhmän, koska perheet ja heidän ongelmansa ovat niin moninaisia ja erilaisia. Perhekuntoutuksen työskentely ja tulosten arviointi voi tästä johtuen olla haasteellista. Työskentelyn tuloksellisuuden arviointia vaikeuttaa myös se, että osa vaikutuksista ilmenee nopeasti ja osa vasta pitkän ajan vaikutuksena. (Linnankangas ym. 2010, 33 – 34.)

Perhekuntoutuksessa asiakkaiden vaikeudet vaihtelevat ja työskentelymuodot jokaisen kohdalla ovat erilaisia. Yhteistä on, että työskentely toteutuu vuorovaikutuksessa. Työskentelyyn sisältyy neuvontaa ja ohjausta, emotionaalista tukea, asiakkaan asioiden hoitamista muiden viranomaisten kanssa, arjentaitojen opettelua, vanhemmuuden tukemista ja vanhemmuuden taitojen opettamista sekä vahvistamista, työskentelyä lapsen kanssa, vanhemman oma hyvinvoinnin tukemista ja palveluiden järjestämistä niin lapselle, vanhemmalle kuin koko perheelle. Työskentelyssä painottuu perheen voimavarojen vahvistaminen, jotta vaikeista tilanteista selviytyminen omin avuin olisi mahdollista. (Thurston 2007, 126 - 127.)

Perhekuntoutuksen määrittely niin kotimaassa kuin kansainvälisesti on samankaltaista ja määritelmiltään väljää. Barton, Jesson ja Horton (2007, 151 - 152) toteavat, että työskentelyssä tunnistetaan ja tuetaan perheen yhteisiä ja jokaisen perheen jäsenen vahvuuksia, työskentely on sekä suoraa, että epäsuoraa, korostetaan ratkaisuja ja vuorovaikutuksellista työskentelyä ja se on vapaaehtoista perheille. Työskentelyn arvoina toimivat ymmärrys, joustavuus, yhteistyöhön perustuvat toimintatavat ja perhekeskeys.

Lastensuojelullista perhekuntoutusta voidaan pitää tuoreena työskentelymuotona. Se on intensiivinen, pitkäjänteinen ja tavoitteellinen työmuoto, jonka kohteena on perhe, perheen ongelmien ratkaisu ja lapsen hyvinvoinnin lisääminen. Perhekuntoutusta ei ole laissa määritelty tarkasti. Jo vuonna 1993 Sosiaali- ja terveysministeriön perhekuntoutustoiminnan tilaa ja kehittämistä selvittänyt työryhmä puhuu sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista, jotka kohdentuvat perheen tai perheenjäsenten toiminta-

kyvyn ja turvallisuuden ylläpitämiseen, edistämiseen ja palauttamiseen, kun kyse on psyykkisestä, fyysisestä tai sosiaalista hyvinvoinnista. (Hurtig 2010, 238 – 239.)

Eduskunnassa perhekuntoutuksen lainsäädäntöpohjan määrittelyn epäselvyys on nostettu esiin toimenpideoitteessa 54/2005vp. Aloitteessa viitataan myös vuoden 1993 sosiaali- ja terveysministeriön perhekuntoutustyöryhmän muistioon, jossa perhekuntoutus on määritelty laitoksessa tapahtuvaksi työskentelymuodoksi. Aloitteen tarkoituksena oli saada perhekuntoutukselle lainsäädännöllinen perusta. Sen hyötyä perusteltiin perhekuntoutuksen luvanvaraistamisella, tilojen laatustandardin luomisella, riittävien puitteiden luomisella henkilöstömitoitukselle sekä kelpoisuusehdoille ja lastensuojelun perhekuntoutukseen hakeutuneiden aseman selkiinnyttämisellä kuntoutusrahoituslaissa. Lisäksi aloitteessa nostettiin esiin lainsäädännöllinen perusta, joka mahdollistaisi riittävän julkisen valvonnan ja seurannan. Aloite todettiin rauenneeksi 13.3.2007 Sosiaali- ja terveysvaliokunnassa. (Toimenpideoite 54/2005 vp.)

2.2 Perhekuntoutus tutkimuksen kohdeorganisaation alueella

Tutkimuksen kohdeorganisaation perusturvan yhteistoiminta-alueen perhekuntoutustyö on ympärivuorokautista lastensuojelulain avohuollon mukaista toimintaa. Perhekuntoutuksen aikana arvioidaan lapsen ja vanhemman avuntarvetta. Perhekuntoutuksessa koko perhe tai vanhempi ja lapsi muuttavat yhdessä laitokseen. Työskentelyssä huomioidaan perheenjäsenet yksilöllisesti, vaikka työskentelyssä ja arvioinnin kohteena on perhe kokonaisuutena. Perhekuntoutuksen tavoitteena on vähentää lastensuojelullista tarvetta perheessä. Perhekuntoutusta perusturvan yhteistoiminta-alueella omana toimintana on järjestetty vuodesta 2015 alkaen. (Perhetyö ja -kuntoutusesite.)

Perhekuntoutuksen tavoitteena on kokonaisvaltainen perheiden elämänhallinnan tukeminen, siinä pyritään luomaan ja tukemaan arjen rakenteita, kehittämään lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta ja löytämään sekä käyttöön ottamaan perheen omat vahvuudet. Perhekuntoutuksen aikana työntekijä pyrkii saamaan lapsen tarpeet näkyviksi vanhemmalle ja auttaa vanhempaa toteuttamaan riittävää vanhemmuutta. (Perhetyö ja -kuntoutusesite.)

Perhekuntoutuksen työskentelyä ohjaavat arvot, joiden mukaan työskentely perustuu aitoon ja arvostavaan kohtaamiseen, ohjaavaan kasvatukseen sekä perheen toimintakyvyn tukemiseen. Työskentelyn sisältö ja kesto rakentuvat aina yksilöllisesti perheen tarpeista ja lastensuojeluasiakkuudesta. Perhekuntoutus ei sovellu perheille, joilla on akuutti, hoitamaton mielenterveys- ja tai päihdeongelma. (Perhekuntoutusesite.)

Perhekuntoutuksen palvelut ovat saatavilla perusturvan yhteistoiminta-alueen asukkailla. Työskentely on avointa ja asiakaslähtöistä ja sen toimintaperiaatteina ovat yksilöllisyys, turvallisuus, perhekeskeisyys ja ammatillisuus. Perhekuntoutukseen tulevien perheiden tulee sitoutua perhekuntoutuksen arkeen ja käytäntöihin. Perhekuntoutus on luottamuksellista työskentelyä ja maksutonta perheille. (Laatu- ja turvallisuustyöryhmä 2016, 9 – 10.)

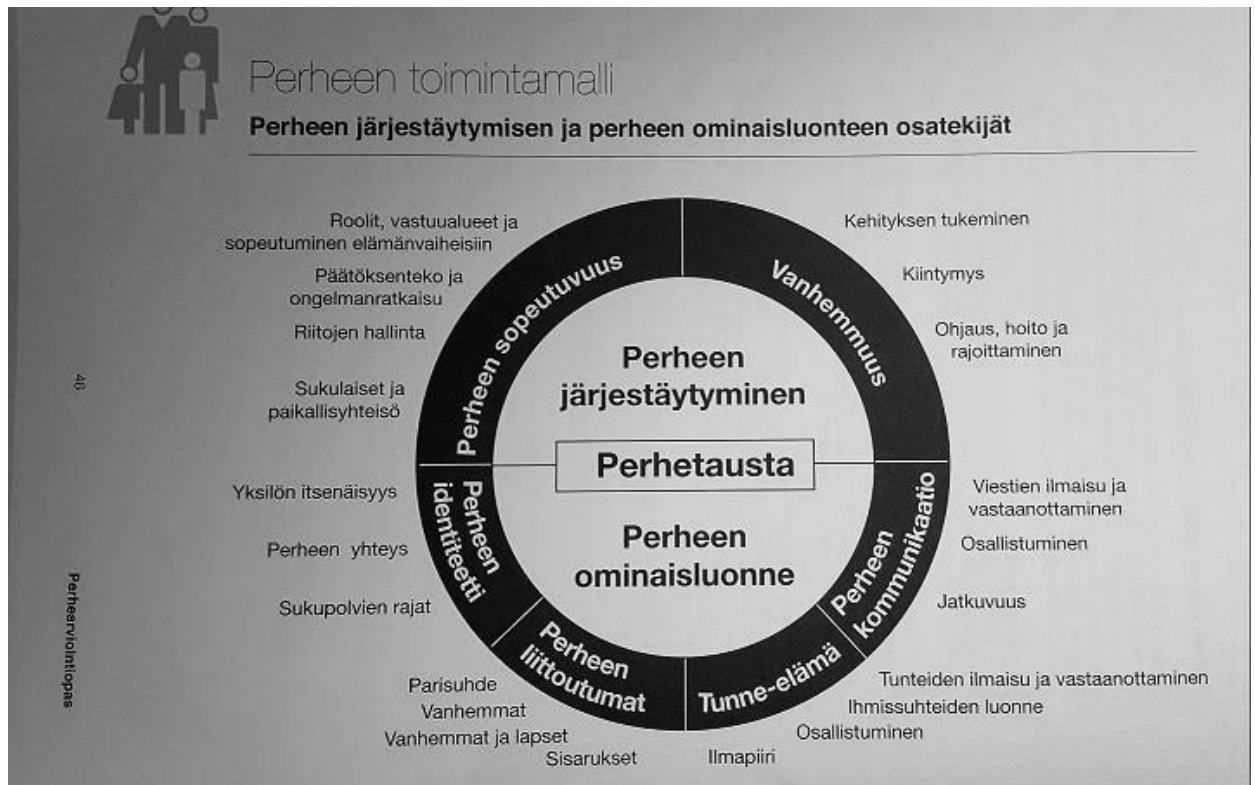
Perhekuntoutuksen tarvetta arvioidaan yhdessä asiakkaan kanssa, painottaen asiakkaan omaa näkemystä hänen voimavaroistaan ja niiden mahdollista vahvistamisen tarvetta. Sijoitustarvetta perhekuntoutukseen arvioi ja hakemuksen tekee lastensuojelun sosiaalityöntekijä ja johtava sosiaalityöntekijä arvioi kuntoutuksen kiireellisyyden ja ajankohdan. Varsinaisen kuntoutusjakson tavoitteista ja työskentelystä sovitaan yhdessä perheen, sosiaalityöntekijän ja perhekuntoutuksen työntekijöiden kesken. Perhekuntoutusjakson alussa perheen tilannetta arvioidaan ja varsinainen työskentely aloitetaan tutustumisjakson jälkeen. Kuntoutusjakson puolivälissä tarkistetaan tavoitteet palaverissa, johon osallistuu perhe, sosiaalityöntekijä ja perhekuntoutuksen työntekijä. Kuntoutuksen loppuvaiheen työskentelyn päämääränä on saada uudet toimintamallit toimimaan myös kotona. (Laatu- ja turvallisuustyöryhmä 2016, 14.)

Perusturvan yhteistoiminta-alueen perhekuntoutustyön perusteet pohjautuvat perheen voimavarojen, vahvuuksien ja vaikeuksien arviointimenetelmään (perhearviointimenetelmä), jonka ovat kehittäneet Arnon Bentovim ja Liza Bingley (Miller 2014) alkuperäisteoksessaan *The Family Assessment – Assessment of family competence, strenghts and difficulties*. Suomessa tätä perhearviointiopasta on julkaissut Suomen Mielenterveysseura, joka myös järjestää Perhearviointi-koulutuksia. Perhearviointioppaan mukaisessa työskentelyssä huomio kiinnittyy perheen elämään ja keskinäisiin suhteisiin sekä näiden näkyväksi tulemiseen jokaisella perheenjäsenellä. Oppaan menetelmillä voidaan kuvata perheen toimintakykyä, vahvuuksia ja vaikeuksia. Perhettä

pyritään arvioimaan kokonaisuutena sekä sen jäsenten keskinäisiä suhteita. Eri menetelmillä työntekijä kykenee edistämään perheen kiinteyttä ja keskinäistä vuorovaikutusta. Perhearviointiopasta voi käyttää työskentelyssä monipuolisesti, yksittäisenä työskentelymenetelmänä tai systemaattisena perhearvioinnin välineenä. (Bentovim & Miller 2014, IV – XII.)

Perhearviointiopasta voidaan pitää monipuolisena työkaluna. Se soveltuu käytettäväksi tilanteissa, joissa perheen huolet ja vaikeudet vaikuttavat arjen elämään ja keskinäisiin suhteisiin. Sen avulla käsitellään perheen elämää monipuolisesti voimavaroista vaikeuksiin. Työskentely perustuu ajatukseen, että arviointi on jatkuva prosessi. Työskentelyn näkökulma on systeeminen eli perhettä tarkastellaan systeeminä, jossa perheenjäsenten väliset suhteet ovat keskinäisessä vaikutusjärjestelmässä eli kaikki vaikuttavat kaikkiin. Työskenneltäessä perheiden kanssa on huomioitava, että jokainen perhe on ainutlaatuinen. Hyvään lopputulokseen voidaan päästä hyvin erilaisin keinoin. (Bentovim & Miller 2014, 4, 9 - 11.)

Perhekuntoutuksen työskentely voidaan tiivistää perheen toimintamallin kuvaukseen. Siinä käsitellään perhetaustaa, perheen järjestäytymistä ja perheen ominaisluonnetta. Työskentelyn näkökulmasta asiat on jaettu pienempiin kokonaisuuksiin, joissa käsitellään perheen sopeutuvuutta, vanhemmuutta, perheen kommunikaatiota, tunne-elämää, perheen liittoutumia ja perheen identiteettiä.

Kuvio 1. Perheen toimintamalli (Bentovim & Miller 2014, 46.)

Perhekuntoutuksen työskentelyn aikana perhe käy omien tavoitteidensa mukaisesti kuntoutuspolun, joka voidaan määritellä seuraavasti:

1. tarve palvelulle → sosiaalityöntekijä
2. hakemus perhekuntoutukseen
3. tutustuminen tiloihin
4. kotikäynti
5. aloituspalaveri
6. perhekuntoutusjakso
7. tutustuminen → perheen tilanteen kartoitus
8. perhearviointi → perheohjaus
9. välipalaveri/ loppupalaveri
10. kotiutuminen → kotikäynnit
11. perhetyö

Tämä perhekuntoutuksen kuntoutuspolku on muodostunut kohdeorganisaatiossa käytössä olevien työskentelymenetelmien ja työntekijöiden käytännön kokemuksen ja havaintojen myötä.

Perhekuntoutuksessa yhteistyö vanhempien kanssa on olennaista. Alkuvaiheessa tärkeintä on lapsen ja perheen tilanneselvittely, tavoitteiden asettaminen, perheen arkea tukevien toimintojen pohtiminen sekä sopia jokaisen roolista kuntoutusprosessin aikana. Tavoitteena on löytää perheelle välineitä, jotka tukevat heitä omassa elämäntilanteessaan. (Linnakangas ym. 2014, 322.)

3 SOSIAALITYÖN MÄÄRITTELYÄ

Tässä kappaleessa määrittelen sosiaalityötä yleisesti sekä tutkielmani kannalta olennaisten työskentelytapojen ja menetelmien näkökulmasta. Tekstin on tarkoitus johdattaa lukija tutkielman teoreettisen aineiston äärelle ja herättää mielenkiinto perhekuntoutukseen liittyvän työskentelyn moninaisuuteen.

On tärkeää määritellä sosiaalityön sisältö, kun sitä kokonaisuutena tai siihen liittyvää osa-aluetta tutkitaan. Suomalaisen sosiaalityön toiminta perustuu tieteelliseen tietoon, jonka avulla pyritään vahvistamaan hyvinvointia edistäviä olosuhteita, sosiaalista turvallisuutta, yhteisöjen toimivuutta sekä yksilöiden ja perheiden voimavaroja ja toimintamahdollisuuksia. Suomalaisen sosiaalipolitiikan oikeutus historiallisesti on perustunut yhteiskunnallisen tilauksen vastaamiseen. Nykysuomessa sosiaalityö joutuu pohtimaan paikkaansa, kun yhteinen ymmärrys ja etu eivät nouse kansallisvaltiomme tärkeimmiksi asioiksi. (Satka 2011, 4 – 5.)

Sosiaalityössä on lukuisia erilaisia menetelmiä. Olennaista on, että valittua menetelmää käytetään tietoisesti, jotta saavutetaan työskentelyn tavoite. Menetelmän suunnitelmallinen käyttö auttaa asiakassuhteen luomisessa ja tekee asiakkaan tilanteen näkyväksi. Käytetty menetelmä ei saa olla itsetarkoitus, vaan sen tulee pyrkiä parantamaan vuorovaikutusta asiakkaan kanssa ja lisäämään työntekijän tietoutta asiakkaasta ja toimia apuvälineenä. (Kaikko & Friis 2009, 80, 86.)

Sosiaalityöhön kuuluvat asiakastyön dokumentointi. Asiakirjat ovat olennaisia organisaation ja työntekijän muistin kannalta, kirjattua tietoa tarvitaan työssä asiakkaiden kanssa. Tietojen keräämiseen ja tallentamiseen ei kuitenkaan ole yksiselitteistä ohjetta. Tästä syystä sisällöt voivat olla hyvin erilaisia organisaatioiden ja työntekijöiden välillä. (Huuskonen ym. 2010, 650 – 651.)

Sosiaalityön asiakkaan pitää kertoa asioita elämästään, jotta voi tulla autetuksi. Jokainen ihminen päättää itse, mitä haluaa kertoa. Asiakkaalla on aina oikeus nähdä mitä hänestä on kirjattu. Asiakkaan näkökulma erilaisissa asiakirjoissa on jäänyt vähäiselle tutkimukselle. (Vierula 2012, 149 - 150.)

Sosiaalityössä asiakkaan työstettävän tilanteen tietoja tulkitaan aina suhteessa johonkin. Ihminen ei toimi ja elä yksin, vaan on vuorovaikutteisessa suhteessa elinympäristönsä aineellisiin ja aineettomiin asioihin. Tästä tulkinnasta ”suhteesta johonkin” käytetään nimitystä sosiaalinen diagnoosi. Asia voidaan ilmaista myös termillä kokonaiskuva, joka muodostetaan asiakkaan tilanteesta. (Rostila 2001, 69 – 70.)

Sosiaalityössä puhutaan hyvän näkemisestä asiakkaassa. Asia voidaan nähdä voimavarakeskeisyytenä, jolloin ihminen nähdään aktiivisena toimijana omassa elämässään ja hänellä on olemassa ratkaisuja ja käytäntöjä omaan tilanteeseen. Niiden käyttöön ottaminen saattaa edellyttää ulkopuolisen tukea, jotta olemassa olevat voimavarat löydetään ja tunnistetaan sekä otetaan käyttöön. Työntekijän tehtävänä on vahvistaa asiakkaan luottamusta omiin voimavaroihin ja kykyä tehdä oikeanlaisia ratkaisuja. (Rönkä & Törrönen 2010, 92.)

3.1 Vuorovaikutteinen asiantuntijuus

Perhekuntoutuksessa korostuu vuorovaikutus työskentelymenetelmänä. Se on myös eräs sosiaalityön keskeisempiä elementtejä. Tilanteeseen sopiva ja toimiva vuorovaikutus mahdollistaa vaikeidenkin asioiden käsittelyä rakentavasti ja antaa riittävästi tilaa niin asiakkaalle kuin työntekijälle tuoda tärkeimmät näkökohdat esiin.

Asiakastyössä kommunikoinnilla on merkittävä rooli asioiden käsittelyssä ja ymmärtämisessä. On selvää, että ammattilaisten viranomaiskieli ja asiakkaan arkikieli eivät välttämättä kohtaa kaikissa tilanteissa. Sosiaalityössä käsitellään ihmisten henkilökohtaisen elämän vaikeita asioita ja tunteita, mikä lisää yhteisen kielen löytämisen haastetta. Kaikkia asioita ei osata kysyä, kaikkeen ei vastata, osa voi olla unohdettua tai tarkoituksella jätetty sanomatta. Joskus asiat joita ei nosteta esiin voivat suojata niin asiakasta kuin työntekijää. (Vierula 2012, 151.)

Palsasen ja Kääriäisen (2015, 190) mukaan asiakkaan ja työntekijän rooli määrittävät helposti työn tekemistä. Asiakkaan on helppo asettua palveluja ja neuvoja vastaanottavaan asemaan, odottaen samalla saavansa ammattilaisesta auttajan ja neuvojan. So-

siaalityöhön kuuluu ihmisen tukeminen omassa elämäntilanteessaan, mutta asiakkaan tulee itse toimia omaa todellisuuttaan rakentavassa roolissa. Työntekijä ei tarjoa valmiita ratkaisuja, vaan auttaa asiakasta itse löytämään ne. Asiakas tulee kohdata aidosti vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa eli dialogissa suhteessa, jotta hän kykenee tarkastelemaan omaa tilannettaan uudentlaisista näkökulmista. Laine, Heino ja Pärnä (2010, 140) kiinnittävät huomiota samaan asiaan. Asiakkaan tulee itse toimia aktiivisesti parantaakseen omaa elämäntilannettaan ja löytääkseen itselleen sopivia menetelmiä ja työkaluja, joilla voi ratkaista ongelmatilanteita. Työntekijän tehtävänä ei ole tehdä näitä ratkaisuja asiakkaan puolesta, vaan tukea ja vahvistaa asiakasta hänen tekemisissään valinnoissa.

Perheen itse esiin nostamat asiat heidän tilanteessaan on tärkeintä aineistoa perhekuntoutuksessa. Työntekijän tehtävänä on saada perhe osallistumaan oman tilanteensa arviointiin, he itse ovat asiantuntijoita. Toiminnassa tärkeintä on asiakkaan näkökulma. Työntekijä tukee arvioinnissa ja voimavarojen kartoittamisessa perhettä selvittämään heidän omaa todellisuutta ja tarpeita. (Rostila 2001, 67 – 68.)

Sosiaalityön tiedonsaannit keinot eivät edistä asiakaslähtöisiä palvelumalleja. Perinteiden asiantuntijalähtöisen työskentelyn, jossa asiakkaat nähdään informaationantajina, kaivataan uudenlaista näkemystä asiantuntijuudesta ja tiedon muodostamisesta. Lähtökohtana tulisi olla vuorovaikutteinen toiminta, jossa asiakas läheisineen yhdessä työntekijän kanssa, kukin omissa rooleissaan muodostavat yhteisen ymmärryksen käsiteltävästä tilanteesta. Tällä tavalla saatua tietoa kutsutaan vuorovaikutteiseksi asiantuntijuudeksi ja yhteistoiminnallisesti tuotetuksi tiedoksi. (Pohjola & Pitkänen & Koivisto 2015, 174 – 175.)

Vuorovaikutteinen toimintamalli edellyttää asiakkaan ja työntekijän välille toimivaa vuorovaikutusta. Asiakas on aktiivinen yhteistoimija ja hän yhdessä ammattilaisen kanssa vaikuttaa oman tilanteensa työskentelytapaan. Jaetun asiantuntijuuden, vuorovaikutuksen ja dialogin kautta, jossa yhdistyvät asiakkaan kokemukset ja työntekijän ammatillinen osaaminen, saadaan asiakkaasta työskentelyn kannalta olennaista tietoa. (Pohjola ym. 2015, 177.)

Thurston (2007, 128) toteaa, että kun vanhemmat nähdään oman tilanteensa asiantuntijoina, heidän oma vastuunottonsa elämäntilanteessaan kasvaa. Jaetun asiantuntijuuden edellytys on, että työntekijä näkee vanhemman arvostettuna asiantuntijana, joka tuntee lapsensa parhaiten ja pystyy auttamaan ongelmatilanteissa. Vanhemman lisäksi lapsen ikä huomioiden, myös hän voi toimia asiantuntijana omassa elämässään. (Miller & Törrönen 2010, 81.)

Vuorovaikutteinen työskentely edellyttää asiakkaalta ja työntekijältä yhteistä käsitteistöä ja kieltä, ilman näitä toiminta ei voi olla vuorovaikutteista. Työskentely tapahtuu vuorovaikutteisella vaihtoalueella, joka on vuorovaikutteinen tai dialoginen kohtauspaikka, missä jaetaan yhteinen ymmärrys työskentelystä. (Pohjola ym. 2015, 178.)

Sosiaalityössä vaaditaan dokumentointia lain ja hallinnon vaateesta. Kirjaukset asiakkaasta ovat arvokasta tietoa itse sosiaalityölle, ne kuvaavat asiakkaan elämää. Dokumentaatio kuitenkin muuttaa arkikielen ammattikieleksi, puhutaan kielellisestä muutoksesta eli transformaatiosta. Tuloksellisen työskentelyn kannalta on olennaista, että asiakas ja sosiaalityöntekijä puhuvat samaa kieltä ja ymmärtävät toisiaan. Tämä ei ole helppoa, koska sosiaalityössä käsitellään ihmisten henkilökohtaisia vaikeita ja tunteita herättäviä asioita. Aina kaikkea ei osata tai haluta kysyä ja asioita voidaan tarkoituksellisesti jättää kertomatta. (Vierula 2012, 151.)

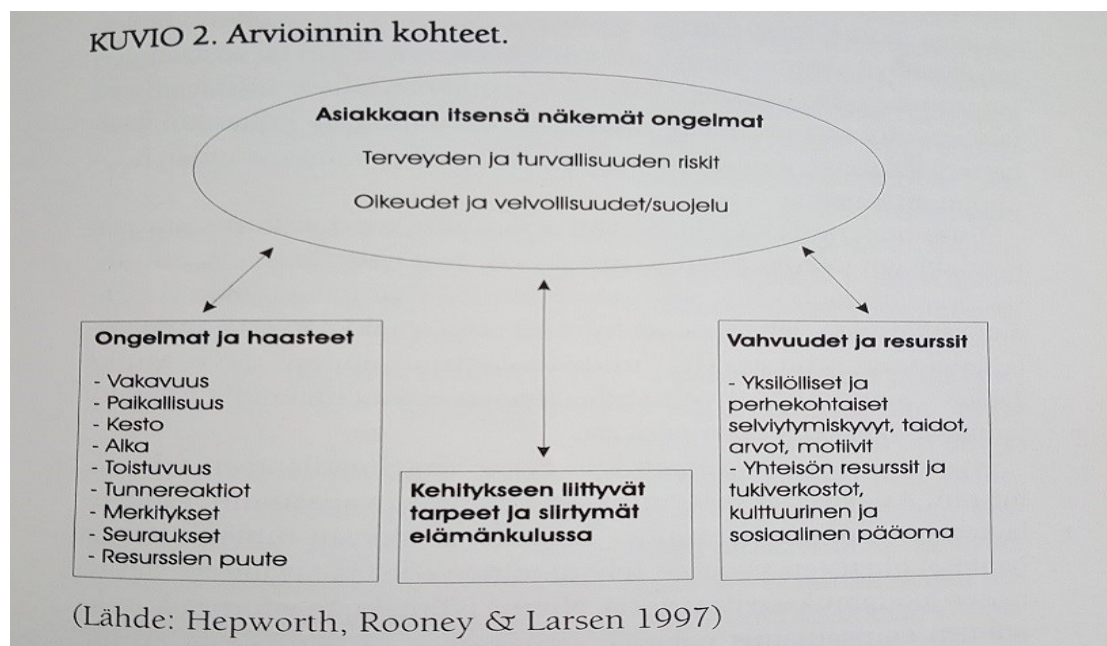
Sosiaalityön asiakaslähtöinen ongelmien ratkaiseminen perustuu asiakkaan omiin resursseihin ja ajatuksiin tarvittavista muutoksista. Työskentelyn tulisi tapahtua yhteistyössä, jossa korostetaan asiakkaan asiantuntijuutta. Vahvistamalla asiakkaan omaa roolia asiantuntijana on mahdollista saada hänet toimimaan paremmin omien asioidensa parantamiseksi. (Rostila 2001, 15.)

Sosiaalityö perustuu pitkälti asiakkaan itsemääräämisoikeuteen. Työntekijän roolissa asiakasta autetaan ja vahvistetaan näkemään hänen omia tavoitteita. Tämä edellyttää yhteistoiminnallista ja kumppanuussuhdetta työntekijän ja asiakkaan välille. Asiakas tekee lopulliset valinnat työskentelystä itse, mutta työntekijän tulee tuoda asiakkaan tilanne ja mahdollisuudet näkyväksi monipuolisesti ja totuudenmukaisesti. Työntekijän tulee ottaa päätöksentekoon vastuullinen rooli tilanteissa, joissa asiakas ei ole pää-

tösvaltainen tai –kykyinen. Käytännössä tämä tarkoittaa asiakkaan itsemääräämisoikeuden rajaamista. (Rostila 2001, 33.)

Sosiaalityössä asiakkaat jakavat työntekijän kanssa henkilökohtaisen elämäntilanteensa, jossa on jokin ongelma. Rostilan mukaan ongelmanratkaisu voidaan jakaa kolmeen osa-alueeseen: tavoite työskentelylle, tavoitetta kohti eli varsinainen työskentely ja lopuksi päätetään työskentely. Työskentelyn tavoitteiden asettamisvaiheessa on tärkeää saada asiakkaaseen toimiva vuorovaikutussuhde, selvittää minkälaisista asioista ja ongelmista on kysymys, arvioida käytettävissä olevia työskentelytapoja, tukea ja kannustaa asiakasta työskentelyyn ja tehdä yhteistyössä asiakkaan kanssa arviointi tilanteesta ja tavoitteista sekä varsinaisesta työskentelystä. (Rostila 2001, 60.)

Työskentelyn tulisi aina perustua hyvin tehtyyn arviointiin asiakkaan tilanteesta, voimavaroista ja vahvuuksista. Arviointi ei ole pysyvä kokonaisuus, vaan sitä tulee tarkastella koko työskentelyn ajan, tilanteet muuttuvat ja voidaan saada uutta tietoa. Ongelmanratkaisutyössä asiakkaan oma näkökulma ja osallistuminen tilanteen arviointiin ovat tärkeintä. Hänen itse esiin nostamat asiat omassa tilanteessaan ovat tärkeintä tietoa, mitä työntekijä voi saada. Työntekijä ei voi jättää käyttämättä omaa ammatillista tietouttaan. Käytännössä tämä tarkoittaa, että työntekijä pyrkii avaamaan asiakkaan tilannetta hänelle monipuolisemmin ja tarjoamaan erilaisia näkökulmia. (Rostila 2001, 66 – 68.)

Kuvio 2. Arvioinnin kohteet

Rostila (2001, 67 – 68) tarkentaa arviointia käyttämällä lähteenä Hepworth, Rooney & Larsenin 1997 kuviota arvioinnin kohteista. Asiakkaan oma näkökulma on tärkein lähtökohta työskentelylle ja tämä edellyttää asiakkaalta aktiivista otetta oman tilanteensa arviointiin. Työntekijän tehtävänä on saada asiantuntija asiakkaassa heräämään.

Onnistunut työskentely edellyttää sosiaalityössä ammattilaiselta tietoisuutta työn arvopohjasta ja perustehtävästä. Asiakkaan tulee olla mukana laatimassa tavoitteita työskentelylle ja arvioimassa työskentelyä sen aikana ja loputtua. Sosiaalityön auttamyö perustuu vuorovaikutukseen ihmisten kesken, joten tavoitteiden saavuttamiseen vaikuttavat vuorovaikutuksen laatu ja pysyvät ihmissuhteet. Vaikeuksien kohtaaminen ja niiden työstäminen vaativat asiakkaalta kohtuulliset voimavarat. (Bardy 2009, 43.)

Yhteistoiminnallinen asiakassuhde vaatii työntekijän ja asiakkaan välille turvallisen ja myönteisen suhteen. Tätä kautta asiakas uskaltaa luottaa työntekijään ja tuoda ongelmansa yhteisesti käsiteltäväksi. Suhde ei synny itsestään, vaan vaatii aktiivista työskentelyä niin työntekijältä kuin asiakkaalta. (Rostila 2001, 61.)

Asiakkaan ja työntekijän välistä suhdetta voidaan kuvata yhteistyöksi, jossa keskinäisen vuorovaikutuksen tulisi olla avointa. Työskentelyn tasavertaisuus ei tarkoita samanlaista roolia asiakkaalle ja työntekijälle, vaan työntekijän tehtävänä on vastata kokonaisuudesta ja asiakkaan tulee ottaa vastuu omasta elämästään ja siihen liittyvistä työskentelyä vaativista asioista. Tämä korostaa asiakkaan asiantuntijuutta omassa tilanteessaan ja tekee asiakkaan roolista aktiivisen toimijan. (Kaikko & Friis 2009, 77.)

Sosiaalityön asiantuntijuuden ollessa horisontaalista, ei asiakkaan ja työntekijän välisessä suhteessa kummallakaan osapuolella ole toisensa ylittävää asiantuntijuutta. Työskentelyssä asetutaan samalle tasolle ja kuunnellaan molempia osapuolia. Työskentelysuhde on vastavuoroinen. Molemmat voidaan nähdä auttajana että autettavana, työntekijä ei kykene asiakasta auttamaan, mikäli hän ei ole halukas tuomaan esiin omia tietojaan ja työstämään niitä. Ammatillisuus perustuu työntekijän kykyyn kuunnella arjen asiantuntijuutta ja tämän tiedon hyväksymistä tasavertaiseksi tiedoksi am-

matillisen tiedon ohella. Tämä kahden tiedon dialogin kautta käsiteltäviin asioihin vaikuttavat molemmat osapuolet. (Juhila 2006, 138 - 139.)

Työntekijältä vaaditaan reflektiivisyyttä suhteessa omaan tietoon. Työskentelyssä tulee huomioida, että omat näkemykset voivat marginalisoida asiakkaan näkemyksiä. Asioiden käsittelyssä tulee pyrkiä kaikkien osapuolien tietojen tasapuoliseen käyttöön kaikissa tilanteissa. (Juhila 2006, 142.)

3.2 Asiakkaan itsearviointin merkitys työskentelyssä

Perhekuntoutuksessa asiakkaan oma arviointi omasta tilanteestaan on tärkeä työskentelyn lähtökohta. Asiakas tietää parhaiten, mikä arjessa toimii, mikä vaatii muutosta ja minkälaisia keinoja muutoksen aikaansaamiseksi on jo kokeiltu.

Sosiaalityössä erilaisten työtapojen mittaaminen ja arvioiminen ovat haasteellisia. Sosiaalityön kehittäminen ja kehittyminen edellyttävät sitä. Sosiaalityössä on korostunut asiakkaan omat vaikuttamismahdollisuudet ja itsehallinnan merkitys omassa tilanteessa. Tämä on nimetty sosiaalityössä valtaistumiseksi ja osallistamiseksi. (Kivipelto & Kotiranta 2011, 123.)

Kivipelto ja Kotiranta (2011) ovat jakaneet valtaistumisen eri osa-alueisiin. Yleisin on yksilön positiivinen minäkäsitys, johon liittyvät hyvä itsetunto, itsearvostus, itsevarmuus ja yleinen hallinnan tunne. Jokaisella ihmisellä on oikeus päättää oman elämänsä asioista, itsemääräämisoikeus on olennainen osa valtaistumista. Sosiaaliset suhteet ja niiden merkitys korostuvat sosiaalityössä. Ihmisen ollessa tasavertainen osallistumaan ja toimimaan toisten ihmisten kanssa hän kokee valtaistumista osana sosiaalisia verkostoja. (Kivipelto & Kotiranta 2011, 126 – 127.)

Perhekuntoutuksessa yhteistyön tulisi perustua avoimeen keskusteluun kaikkien osapuolien kesken. Perheenjäsenillä tulisi olla tunne, että he voivat itse vaikuttaa itseään ja perhettä koskeviin asioihin. Tämä mahdollistuu, kun työntekijä kuuntelee perhettä, heidän käsityksiä ja toiveita sekä tavoitteita. (Miller & Törrönen 2010, 76.)

Lastensuojelun dokumenteista asiakkaan näkökulmaa pitäisi korostaa enemmän. Asiakkaalla tulisi olla mahdollisuus osallistua asiakirjojen tekemiseen yhdessä työntekijän kanssa, oikeus lukea itsestä kirjoitetut dokumentit ja tarvittaessa tehdä korjauksia. Tätä kutsutaan osallistavaksi dokumentoinniksi. Dokumentoinnin tietoinen käyttäminen asiakastyössä auttaa tuo asiakkaalle näkyväksi hänen elämänsä. Asiakkaan näkökulma korostuu työskentelyssä, jossa ymmärretään erilaisten interventoiden merkitys asiakkaan elämään. (Vierula 2012, 152.)

3.3 Asiakkaan ja työntekijän välinen dialogisuus

Dialogisuus on jo pitkään ollut osa sosiaalityötä. Perhekuntoutuksessa avoin ja suora keskustelu rakentaa yhteistä ymmärrystä, jolloin työntekijä kykenee parhaiten auttamaan asiakasta ja asiakas tuomaan esiin tarpeensa. Dialogisuus työmenetelmänä hyväksyy erilaiset näkemykset ja antaa niille tilaa keskustelussa. Olennaista työskentelyssä on aktiivinen kuuntelu.

Sosiaalityö on ihmisten tukemista heidän elämäntilanteissaan. Työntekijän ja asiakkaan roolit voivat helposti muodostua auttajan ja apua odottavan rooleiksi. Työntekijän tulee mahdollistaa apu ja tuki asiakkaan tarpeen mukaisesti. Tämä vaatii asiakkaan aitoa kohtaamista vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa eli dialogisessa suhteessa. Asiakas itse vaikuttaa oman todellisuutensa rakentumiseen ja hänellä on oikeus osallistua työskentelytapoihin, joilla pyritään häntä auttamaan. (Palsanen & Kääriäinen 2015, 192.)

Asiakkaan kanssa tulee luoda yhteys, jota voidaan pitää sosiaalityön perustehtävänä, kun työskennellään vuorovaikutuksessa. Asiakkaan kanssa luotavaa ja syntyvää yhteyttä ei voi pitää koskaan itsestään selvänä, se vaatii työntekijältä tilannetaajua, sinnikkyyttä ja taitavuutta, jotta dialoginen yhteys syntyy. Toisen ihmisen ajatuksia ja tunteita ei voi todella tietää, eikä suullista kommunikaatiota aina ymmärä oikein. (Calder 2003, 35.)

Sosiaalityön asiakkaat ja heidän ongelmalliset tilanteensa eivät muodosta yhtenäistä kokonaisuutta. Tämä hajanaisuus määrittää sosiaalityön luonnetta, asiakkaiden kohtaamisen tavat eivät voi olla samanlaisia. Työskentelyssä tulee huomioida asiakkaiden erot ja kunnioittaa ihmisten välistä moninaisuutta. On tärkeää, ettei ihmistä nähdä vain yhden ominaisuuden kautta eikä häntä luokitella elämäntilanteensa kautta. Tämä ei ole sosiaalityössä helppoa. (Juhila 2006, 109 – 111.)

Sosiaalityössä hyvin usein tavoitteena on saada muutosta asiakkaan nykytilanteeseen. Voimavarakeskeinen työskentelyn lähtökohta on asiakkaan kuuleminen ja hänen tavoitteiden ottaminen työskentelyn lähtökohdaksi. Olennaista on huomioida ihminen yksilönä, joka on sidoksissa ympäristöönsä. Muutos ei ole mahdollinen ilman, että elinympäristö tukee muutosta. Työntekijä ei yksin kykene muutosta aikaansaamaan, vaan se vaatii yhteistyötä asiakkaan kanssa ja asiakkaalta kykyä tuoda itse esiin ongelmat, tavoitteet ja voimavaransa. Ihminen kaipaa ympärilleen sosiaalista vuorovaikutusta ja tunnetta, että kuuluu muiden joukkoon. Työntekijä voi vahvistaa yhteenkuuluvuuden tunnetta osoittamalla hyväksyntää asiakkaan elämään ja hänen asettamiin tavoitteisiin. Hyväksyvä asenne rohkaisee sosiaalsiin suhteisiin. Voimavarakeskeisessä työskentelyssä nähdään, että ihmisen ongelmat voivat tulla selvitettyiksi henkilön omin voimin tai asiat voivat elämässä vain järjestyä. Kaikkea ei tarvitse työntekijälähtöisesti hoitaa kuntoon. Työntekijän tulee huomioida asiakkaan elämässä tapahtuneet myönteiset muutokset. On hyvä huomata, että pätevä työntekijä ei kykene asiakkaan tilannetta parantamaan ilman hänen antamaa sisältöä työlle. Asioiden parantaminen vaatii yhteistyötä, työntekijä tuo työskentelyyn oman ammattitaitonsa, jonka avulla kykenee auttamaan asiakasta ja asiakas oman elämänsä haastavan asian tai tilanteen. Yhteistyö vaatii aitoa dialogisuutta, jossa hyväksytään asiakkaan ja työntekijän erilaiset elämäntilanteet ja arvomaailmat ja pyritään neuvottelun kautta löytämään parhaat mahdolliset ratkaisut. Työntekijän on roolissaan asiantuntija, mutta hänen tulee herkällä korvalla kuunnella asiakasta ja yhdessä hänen kanssaan löytää paras mahdollinen tapa hoitaa hänen tilannettaan. Lopulta kaiken muutostyön pohjalla on työntekijän usko asiakkaaseen ja hänen kykyyn muuttua tai muuttaa omaa tilannettaan. (Rostila 2001, 40 – 42.)

Muukkonen (2009, 133) toteaa, että työskentely, jossa asiakkaat ovat osallisia, vaatii dialogisuutta ja tavoitetta saavuttaa jaettu ymmärrys asiakkaan tilanteesta. Osallinen

ei voi olla ilman, että työskentelee asian eteen, tämä koskee niin asiakasta kuin työntekijää. Juhila (2006, 118 – 122) puhuu sosiaalityöstä, jossa työskentely perustuu asiakkaan jakamaan tietoon omasta elämästään ja työntekijän pyrkimykseen tukea asiakasta ammatillisesti. Tätä voidaan kutsua osallistavaksi sosiaalityöksi. Työskentely perustuu kumppanuussuhteeseen, jossa toisen tiedot ja erot on huomioitu työskentelyn lähtökohtana. Molemmat osapuolet nähdään työskentelyssä täysivaltaisiksi, joka mahdollistaa työskentelyn aloittamisen samasta lähtökohdasta. Asiakkaan ja sosiaalityöntekijän kohtaamisessa keskeisessä osassa on asiakkaan elämä ja siihen liittyvät vaikeudet. Osallisuus tarkoittaa asiakkaan vahvistamista suhteessa häneen omaan elämäänsä. Työskentelyn pohjautuu asiakkaan itse esiintuomiin asioihin. Työskentely ei ole pelkkää kuulemistä, vaan edellyttää kuulluksi tulemistä ja tunnetta, että asiakkaan tilanteeseen suhtaudutaan vakavasti, jolloin osallisuuden tunne vahvistuu. Asiakkaan ja työntekijän välisen dialogin perustuessa asiakkaan omiin tietoihin, tulee niitä myös arvioida ja muuttaa yhdessä. Työskentelyssä korostuu asiakkaan oma rooli, mutta kuten kaikessa sosiaalityössä, niin tässäkin on kyse väliintulosta. Intervention tapa on asiakasta vahvistava, häntä rohkaistaan toisenlaiseen toimintatapaan omassa elämässään. Asiakkaan kyvyt ja vahvuudet tulee tunnistaa, jotta niitä voidaan kehittää ja vahvistaa. Tämä edellyttää työntekijältä aitoa paneutumista asiakkaan tilanteeseen ja kykyä nähdä, miten he ovat selviytyneet vaikeissa elämäntilanteissa. Vahvuuksia tulee kehittää siten, että asiakas itse lähtee muuttamaan omaa elämäänsä.

3.4 Perheen sisäinen vuorovaikutus

Perheen sisäinen vuorovaikutus vaikuttaa koko perheen toimintakykyyn. Perhekuntoutuksessa perhettä tarkastellaan ja autetaan kokonaisuutena. Perheen sisäinen vuorovaikutus korostuu erityisesti pienten lasten kohdalla.

Miller ja Törrönen (2010, 72) toteavat, että perhettä voidaan pitää sen jäsentensä turvapaikkana, omassa perheessään tulee hyväksytyksi sellaisena kuin on, sen jäseniä tuetaan vaikeina aikoina ja sinne voi aina palata. Perheen tulisi pystyä rakentamaan myönteisiä ja kestäviä ihmissuhteita ja vahvistaa niitä arjen toiminnassa. Lämpimät ja turvalliset ihmissuhteet rakentavat lapsen arvomaailmaa, itsetuntemusta ja itseluotta-

musta. Lapsuusiän tunnesuhteet ja niiden kokemukset antavat lapselle valmiuden toimia vuorovaikutuksessa toisten kanssa aikuisuudessa. Lapsesta vastaa ja häntä kasvat-
taa aina aikuinen, vanhempi. Rönkä ja Törrönen (2010, 93) muistuttavat, että van-
hemman ja lapsen välinen suhde on kuitenkin aina vastavuoroiseen toimintaan perus-
tuva, joka rakentuu yhdessäolon, yhteisen toiminnan ja jaettujen tunnekokemusten
kautta.

Lapsen kasvu ja kehitys tapahtuu aina vuorovaikutuksessa hänelle läheisiin ihmisiin.
Aikuisten ihmissuhdevaikeudet ja riidat vaikuttavat lapsiin. Ristiriitojen ratkeaminen
vahvistaa luottamusta omiin taitoihin selvittää asioita. On tärkeää, että perheen arjessa
vahvistetaan myönteisiä suhteita ja näytetään myönteistä esimerkkiä ihmissuhdetai-
doista hyväksyen ja rakastaen. (Miller & Törrönen 2010, 78.)

Vuorovaikutus voidaan nähdä työn kohteena, koska työskentelyssä kiinnitetään huo-
miota asioihin, jotka näkyvät ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Työskentely
kohdistuu perheenjäsenten välisiin suhteisiin ja keskinäiseen vuorovaikutukseen.
(Myllärniemi 2007, 31.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tämä pro gradu –tutkielma on laadullinen tutkimus. Laadullinen tutkimus voidaan nähdä prosessina, toistuvina tilanteina tehdä päätöksiä tai sarjana ongelmanratkaisua. Tyypillistä laadulliselle tutkimukselle on, että tutkimusongelma täsmentyy koko tutkimuksen ajan. Laadullisen tutkimuksen alkuvaiheessa tutkijalla on olemassa aiheesta ennakkoaajatuksia ja hypoteeseja, jotka vahvistuvat tai jopa vaihtuvat tutkielman edetessä. Laadullisessa tutkimuksessa on tarkoituksenmukaista rajata ongelmanasettelua ja tutkittavaa aineistoa, jotta kokonaisuus pysyy hallittuna ja selkeänä. (Kiviniemi 2007, 70 – 73.)

Kvalitatiivista tutkimusta voidaan pitää joustavana. Käytännössä se tarkoittaa, että tutkimusongelma on selkeästi rajattu, mutta se sallii tutkimuksen teon aikana aiheen tarkentamisen ja uuden näkökulman mukaan ottamisen. (Hirsijärvi & Remes & Sajavaara 2003, 72, 114.)

Laadullinen tutkimus korostaa käytännön kentältä nousevia näkökulmia. Niitä tulee käsitellä yhdessä teoreettisten näkökulmien kanssa. Yhdessä teoria ja käytännöstä nouseva tieto muodostavat vuorovaikutteisen tilan, joka parhaimmillaan tuottaa uusia käsitteitä ja uutta teoriaa tutkimuksen kohteena olevasta aiheesta. (Kiviniemi 2007, 74 – 75.)

Laadullinen tutkimus kuvaa todellista elämää. Tutkimuksen tavoitteena voidaan pitää tutkimuskohteen ymmärtämistä. Tutkimuksen kohdetta tulee tutkia mahdollisimman kokonaisvaltaisesti, koska ihmisen todellisuus on moninainen. Moni asia vaikuttaa toiseen ja tämä tekee tutkimuksesta haasteellista. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tulokset ovat aina ehdollisia, ne ovat aikaan ja paikkaan sidonnaisia. Tämä tarkoittaa, että aineistosta tehtävät päätelmiä ei voida liiaksi yleistää. Tästä huolimatta riittävän huolellinen pienenkin tapausmäärän tutkiminen nostaa esiin tutkittavan asian merkittävät ja usein toistuvat asiat. (Hirsijärvi ym. 2003, 152, 168 - 169.)

Tutkielman empiirinen aineisto on kerätty haastatteluiden kautta. Haastattelua pidetään kvalitatiivisen tutkimuksen päämenetelmänä. Haastateltavalla on mahdollisuus

tuoda esiin asioita vapaasti ja korostaa itselle tärkeitä asioita. Haastateltava luo tutkimusaiheelle merkityksellisiä asioita ja hänen roolinsa on aktiivinen. Haastattelu sopii aiheisiin, jotka ovat haastateltavalle henkilökohtaisia, arkoja tai vaikeita. Haastattelutilanteessa haastatteliija kohtaa ihmisen tutkimuksensa subjektina. Haastatteliija näkee ja kokee haastateltavan eleet ja ilmeet suullisten vastausten lisäksi, joka tuo vastauksiin enemmän sisältöä ja ulottuvuutta kuin lomakkeelle toteutetussa kyselyssä. Haastattelutilanteessa on mahdollista syventää ja selventää haastateltavan vastauksia. Haastattelun hyvistä puolista huolimatta menetelmässä on myös heikkoja kohtia. Haastateltava voi pyrkiä antamaan toisenlaista kuvaa itsestään, kuin mitä todellisuudessa on. Vastaukset voivat myös olla haastattelun kysymysten ulkopuolelta. Tämä heikentää haastattelun luotettavuutta. (Hirsijärvi ym. 2003, 192 – 193.)

Pro gradu –tutkielman teoriapohjaisina aineistoina ovat aikaisemmat aiheeseen liittyvät tieteelliset julkaisut, tutkimukset ja aineistot. Itse tutkimuksellinen osuus perustuu haastatteluihin, jotka toteutettiin haastattelemalla perhekuntoutuksessa olleita tai parhaillaan olevia asiakkaita. Haastateltavat olivat vanhempia. Lapset rajattiin haastatteluiden ulkopuolelle, koska tarkoitus oli selvittää vanhempien näkemystä perhekuntoutuksesta. Haastattelut olivat vapaamuotoisia ja ne nauhoitettiin. Vanhemman ehdottomasti vastustaessa keskustelun nauhoittamista olisi ollut mahdollista kirjoittaa vastaukset vaihtoehtoisesti tutkijan toimesta muistiin. Haastatteluun osallistuminen oli vanhemmalle vapaaehtoista.

Haastattelu perustuu ajatukseen, että ihminen on samalla tiedon kohde ja sen lähde. Voidaan puhua suorasta haastattelusta, jossa tutkija on kiinnostunut tutkimuksen kohteena olevien ihmisten uskomuksista, asenteista ja mielipiteistä. Suorassa haastattelussa kysytään asioita suoraan niiltä ihmisiltä, joiden henkilökohtaisista kokemuksista ja ajatuksista ollaan kiinnostuneita. (Alastalo 2014, 57 – 60.)

4.1 Tutkimustehtävä

Pro gradu –tutkielman tarkoituksena on selvittää perusturvan yhteistoiminta-alueen perhekuntoutuksessa olleiden asiakkaiden kokemuksia perhekuntoutuksesta. Tutkielman empiirisessä aineistossa he kertovat työskentelymenetelmistä ja –tavoista. Asiak-

kaat kuvaavat menetelmien ja työskentelyn myönteisiä ja kielteisiä puolia vastauksissaan.

Perhekuntoutuksen työskentelytavoissa korostetaan asiakkaan omaa roolia työskentelyssä, vuorovaikutteista työskentelyä perheiden kanssa, asiakkaan itsearviointia ja voimavarojen vahvistamista. Pro gradu –tutkielmassa tutkimuskysymyksiä lähestytään ja arvioidaan asiakkaiden kertomusten avulla. Tutkielman tutkimuskysymykset muodostuivat seuraaviksi:

1. Perheen ja sosiaalialan ammattilaisten välisen vuorovaikutteisen asiantuntijuuden toimivuus?
2. Miten ja millä keinoilla vanhemman voimavarat toimia arjessa paraniivat kuntoutuksen aikana?
3. Miten ja millä keinoilla perheen sisäinen vuorovaikutus parani kuntoutuksen aikana?

4.2 Tutkimusaineiston keruu

Ensimmäiset yhteydenotot tulevaa tutkimusta varten tein lokakuussa 2016. Tuolloin keskustelin alustavasti tutkimuksellisista mielenkiinnon kohteista perhekuntoutuksesta vastaavan ohjaajan kanssa. Samalla kartoitettiin asiakasmäärää ja sen riittävyyttä tutkimusta varten. Tutkimuksen empiiriseksi aineistoksi valikoitui perhekuntoutuksessa olleiden perheiden haastattelut ja heidän kokemuksensa perhekuntoutusjaksosta.

Varsinainen tutkimuslupahakemus toimitettiin kohdeorganisaation perusturvakeskukseen tammikuussa 2017. Tutkimuslupa pro gradu -tutkielmalle, joka käsittelee kohdeorganisaation yhteistoiminta-alueen perhekuntoutusta vanhempien näkökulmasta, myönnettiin helmikuussa 2017.

Maaliskuussa 2017 kartoitettiin yhdessä perhekuntoutuksen ohjaajien kanssa haastateltavia vanhempia. Tämä tapahtui siten, että toimitin ohjaajille tutkielmastani tiiviin

esitteen, jossa työn lähtökohdat ja olennaisimmat asiat käytiin läpi (Liite 1). Ohjaajat soittivat perhekuntoutuksessa olleille perheille ja tiedustelivat halukkuutta osallistua tutkimukseen. Perheen ollessa tutkimukseen suostuvainen sain perheen yhteystiedot. Tämä tapa tavoittaa perheet oli mielestäni eettinen ja asiakkaan tietosuojan mahdollistava. Tutkijana minulla ei ollut mitään tarvetta saada kaikkien perhekuntoutuksessa olleiden perheiden tietoja, tutkimuksen kannalta riittävää oli saada haastateltavia. Kirjeen kautta tapahtuva perheitä lähestyminen vaikutti myös huonolta vaihtoehdolta, arvioin, että tutun työntekijän kanssa on helpompi asiasta keskustella ja tehdä valinta osallistumisesta tai tutkimuksen väliin jättämisestä. Haastatteluun osallistuminen oli kaikille vapaaehtoista, eikä haastattelusta saanut korvausta tai muuta palkkiota.

Mahdollisia haastateltavia perheitä oli yhteensä neljätoista. Tutkielman haastatteluun suostui kuusi perhettä ja kolme kieltäytyi. Haastatteluiden ulkopuolelle rajautuivat kolme perhettä, joiden perhekuntoutusjakso oli ollut hyvin lyhyt, johtuen lähinnä siitä, että perhekuntoutus ei ollut vastannut heidän perheensä tarpeita, haasteet perheessä olivat sen kaltaisia, että perhekuntoutus ei ollut oikea paikka vastaamaan niihin. Kahden perheen asioihin liittyivät viranomaiset, joten salassapitoasioiden takia heidät rajattiin haastateltavien ulkopuolelle. Yhden perheen arkea hallitsi akuutti päihdeongelma, eivätkä lapset olleet tällä hetkellä kotona, joten tämä perhe jäi myös haastattelujen ulkopuolelle.

Saatuani haastatteluun suostuneiden yhteystiedot otin heihin henkilökohtaisesti yhteyttä puhelimitse. Soiton yhteydessä esittelin itseni ja varmistin vielä, että he olivat suostuvaisia haastatteluun. Kerroin tutkielmastani lyhyesti puhelun aikana ja kerroin, että haastattelun aiheet liittyvät perhekuntoutusjaksoon. Kerroin myös, että haastattelu tullaan nauhoittamaan. Annoin perheelle mahdollisuuden valita itse paikan, jossa haastattelu toteutettaisiin. (Eskola & Suoranta 2008, 89 – 90.)

Haastattelun nauhoittaminen mahdollistaa tilanteeseen palaamisen ja toimii muistiapuna sekä parantaa tulkintoja. Nauhoittaminen mahdollistaa myös haastattelijan ja haastateltavan paremman vuorovaikutuksen haastattelutilanteessa ja auttaa haastattelijaa näkemään myös sanatonta viestintää. Nauhoitettu haastattelu mahdollistaa tarkemman raportoinnin. (Tiittula & Ruusuvuori 2014, 14 – 15.)

Tavoitin kuudesta haastatteluun suostuneesta perheestä viisi. Kuudetta tavoittelin puhelimitse yli kuukauden, siinä kuitenkin onnistumatta. Neljä perhettä halusi, että tulen heidän kotiinsa tekemään haastattelun ja yhden perheen kanssa tapasin kaupungilla kahvilassa. Kaikki haastateltavat suostuivat haastattelun nauhoittamiseen. Haastatteluihin osallistuneet olivat perheen äitejä, eivätkä lapset olleet mukana haastattelutilanteissa.

4.3 Teemahaastattelu aineistonkeruun menetelmänä

Tutkielman empiirinen aineisto on kerätty haastattelujen kautta. Tavoitteena oli systemaattinen tiedonkeruu perhekuntoutuksessa olleilta vanhemmilta teemahaastattelun avulla. Teemahaastattelu ei ole täysin muodollinen haastattelutilanne. Haastattelun aihepiirit eli teemat ovat etukäteen laadittuja, mutta haastattelija voi haastattelutilanteessa muuttaa niiden muotoa ja järjestystä. Teemahaastattelu on käytetty menetelmä yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. (Hirsijärvi ym. 2003, 194 – 195.)

Eskolan ja Suorannan (2008, 85) mukaan haastattelu on yleinen tapa hankkia laadullisen tutkimuksen aineistoa. Se on keskustelua, joka tapahtuu tutkijajohtoisesti, mutta on samalla vuorovaikutteista, jossa sekä haastattelija että haastateltava vaikuttavat toisiinsa. Haastattelu on vuorovaikutustilanteena etukäteen suunniteltu, haastattelijan aloitteesta toteutettava, vastuu haastattelun etenemisestä ja ylläpitämisestä on haastattelijalla, haastattelija osaa toimia omassa roolissaan ja haastateltava luottaa antamansa tiedon luottamukselliseen käsittelyyn. Ruusuvuori ja Tiittula (2014, 23) nostavat esiin samoja asioita haastattelusta. Se muistuttaa tavanomaista keskustelua, mutta sisältää tutkijan päämäärän saada tietoa haastateltavilta ja sitä ohjaa tutkimuksen tavoite. Roo-lit ovat erilaiset: haastattelijan tehtävänä on kysyä ja kerätä tietoa ja haastateltavan vastata ja antaa tietoa.

Haastattelu on luonteva tapa kerätä aineistoa, kun kyseessä on arka ja vaikea aihe. Haastattelu tiedonkeruumenetelmänä perustuu suoraan kielelliseen vuorovaikutukseen, jossa tutkija ja haastateltava ovat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Tämä mahdollistaa aineiston keräämisen joustavuuden, korostaa haastateltavan roolia ja

antaa tälle mahdollisuuden ilmaista asioita vapaamuotoisesti, tutkijalla on mahdollisuus tarkentaa kysymyksiään sekä saada monipuolisempaa ja syvempää tietoa tutkitavasta asiasta. (Hirsijärvi ym. 2003, 191 – 193.)

Haastattelu perustuu ajatukseen, että ihminen on samalla tiedon kohde ja sen lähde. Voidaan puhua suorasta haastattelusta, jossa tutkija on kiinnostunut tutkimuksen kohteena olevien ihmisten uskomuksista, asenteista ja mielipiteistä. Suorassa haastattelussa kysytään asioita suoraan niiltä ihmisiltä, joiden henkilökohtaisista kokemuksista ja ajatuksista ollaan kiinnostuneita. (Alastalo 2014, 57 – 60.)

Eskolan ja Suorannan (2008, 86 – 87) mukaan teemahaastattelun teemat eli aihepiirit on etukäteen määritelty. Kysymykset eivät kuitenkaan ole tarkasti muotoiltuja ja järjestys voi vaihdella eri haastatteluissa. Haastattelu perustuu haastateltavan haastattelu-runkoon, jossa teemat ovat kirjattuina. Haastattelijan vastuulla on, että jokaisen haastateltavan kohdalla kaikki teema-alueet käydään läpi. Tiittula ja Ruusuvuori (2014, 11) määrittävät teemahaastattelua samoin. Heidän mukaansa teemahaastattelun etuna voidaan pitää sen avoimuutta, jolloin haastateltava voi puhua haastattelutilanteessa vapaamuotoisesti.

Haastatteluiden osalta suositellaan tekemään muutama esihaastattelu. Ne auttavat muokkaamaan käyttäytymistä ja puhetta haastattelutilanteessa, muokkaamaan haastattelukysymyksiä ja varautumaan yllättäviin tilanteisiin haastattelutilanteessa. Nauhurin käyttöä on syytä harjoitella etukäteen. (Eskola & Suoranta 2008, 88 – 89.) Itse toteutin etukäteen kolme esihaastattelua.

4.4 Aineiston esittely

Kaikki haastattelut toteutuivat sovittuna ajankohtana. Haastateltavat olivat minulle vieraita ihmisiä ja tämän takia käytin tapaamiseen alussa aikaa yleiseen keskusteluun, jotta haastateltavalla oli mahdollisuus tutustua minuun ja mahdollinen jännitys vähenisi. Kävin jokaisen haastateltavan kanssa läpi yhdessä tiedotteen tutkimuksestani (Liite 1), joka oli sama paperi, minkä avulla heille oli tutkimusta esitelty siinä vai-

heessa, kun heidän suostumustaan on kysytty haastatteluun. Tämä tiedote jäi jokaiselle haastateltavalle. Pyysin haastateltavilta myös allekirjoituksen suostumuslomakkeeseen (Liite 2), jossa he suostuivat osaksi tutkimustani.

Haastateltavat olivat kaikki äitejä. Haastattelun aikana neljä puhui myös lapseen isään ja huoltajuuteen liittyvistä asioista. Haastateltavien lapset olivat sekä tyttöjä että poikia. Perhekuntoutusjaksona aikana lasten ikä vaihteli 8 kuukauden iästä 11 vuoteen.

Haastattelut olivat yksilöhaastatteluja. Haastattelujen kestot vaihtelivat 30 minuutin ja 53 minuutin välillä. Yhden haastattelun keskimääräiseksi pituudeksi tuli 39 minuuttia. Jokaisessa haastattelussa käytin samaa teemahaastattelurunkoa (Liite 3).

Kaikki haastattelut tuottivat vastauksia esitettyihin kysymyksiin. Vastausten laajuus vaihteli melko paljon. Toiset vastasivat ainoastaan kysyttyyn asiaan, toiset taas kertoivat asioita paljon kysyttyä laajemmin. Tutkimuksellisesti kaikki tuotettu aineisto oli tärkeää. Haastattelut avasivat ja laajensivat näkökulmaa tutkittavaan asiaan.

Haastatteluiden jälkeen suoritin litteroinnin eli kirjoitin haastattelut kirjalliseen muotoon. Litterointi oli aikaa vievää, mutta samalla se palautti hyvin mieleen haastattelutilanteen ja erilaiset sanattomat viestit, kuten haastateltavan eleet, ilmeet ja äänenpainot. Litteroinnin suoritin siten, että haastattelut kirjoitettiin sanasta sanaan, niin omat kysymykseni ja kommenttini kuin haastateltavan puheen. Viidestä haastattelusta syntyi fontilla Times New Roman kolmekymmentäkaksi (32) sivua tekstiä, rivivälin ollessa 1,5. Litteroinnin jälkeen hävitin haastattelunauhoitukset, kuten jokaisen haastateltavan kanssa olin sopinut. Tutkimuksen tuloksissa olen merkinnyt haastateltavat koodeilla H1, H2, H3, H4 ja H5 ja suorat lainaukset kursivilla.

Tutkijana olin hyvin otettu siitä luottamuksesta, jonka jokainen haastateltava osoitti minua ja kysymyksiäni kohtaan. Käsiteltävä asia oli hyvin henkilökohtainen, vaikea ja tunteisiin vaikuttava. Tästä huolimatta he jakoivat käsiteltävänä olleen asian osalta omaa elämäänsä, kipukohtiaan, heikkouksiaan ja vahvuuksiaan avoimesti ja rehellisesti. Jokaiselle haastateltavalle esitinkin suuren kiitoksen osallistumisesta haastatteluun.

4.5 Laadullinen tutkimus ja tutkimusanalyysin kuvaus

Laadullinen tutkimus tutkimuksen muotona sopii tutkimukseen, jossa tarkastellaan asiakkaiden näkemyksiä ja pyritään löytämään heille tärkeitä asioita toiminnasta esiin. Se sallii myös tarkentamaan tutkimuskysymystä matkan varrella alkuhypoteesista poiketen.

Laadullisen tutkimuksen analyysi voidaan jakaa kahteen osaan: havaintojen pelkistämiseen ja arvoituksen ratkaisemiseen. Pelkistämällä tarkoitetaan olennaisen löytämistä aineistosta suhteessa tarkasteltuun teoriaan ja valittuun näkökulmaan. Näin muodostettuja havaintoja on mahdollista vielä tiivistää yhdistämällä samankaltaisia havaintoja yhdeksi havainnoksi. Liialliseen yhdistämiseen ei tule pyrkiä, koska havaintojen väliset erot ovat tärkeitä laadullisessa analyysissä. Arvoituksen ratkaisemisella tarkoitetaan tulosten tulkintaa. (Alasuutari 1999, 39 – 44.)

Tutkimusaineiston eteneminen analyysivaiheeseen tulisi aloittaa mahdollisimman nopeasti aineiston keruun jälkeen. Aineistoa voidaan käsitellä lineaarisesti: otetaan kerätty aineisto tarkasteluun, kuvataan ja yhdistellään sitä, jonka pohjalta muodostuvat luokittelut eli teemat ja tästä saadaan tutkimukselle selitykset ja johtopäätelmät. Käytännössä analyysin ja aineiston käsittely ei ole näin suoraviivaista vaan työskentely etenee spiraalin lailla, polveillen teemasta toiseen ja synnyttäen uusia ajatuksia työn tekemisen aikana. (Hirsijärvi ym. 2003, 208 – 209.)

Laadullisen tutkimuksen aineistoa käsitellään tyypillisesti kuvailun kautta. Pelkkä deskriptiivinen ote ei kuitenkaan ole varsinaisesti aineiston tulkintaa. Aineiston analyysissä tulisi pyrkiä löytämään myös eroavaisuuksia ja moninaisuutta perinteisen samankaltaisuuksien ja yhtäläisyyksien esittämisen kanssa. Tämä tekee analyysistä tarkempaa ja itse aineistoa käsitellään monipuolisemmin. (Eskola & Suoranta 2008, 138 – 139.)

Tutkielmani laadullisena menetelmänä on sisällönanalyysi. Menetelmänä sisällönanalyysi tarkastelee aineistoa eritellen, yhtäläisyyksiä ja eroja etsien sekä sitä tiivistäen. Käytännössä se tarkoittaa, että valmiita tekstimuotoisia aineistoja tarkastellaan ja niis-

tä muodostuu tekstianalyysia. Tutkittavat tekstit voivat vaihdella laidasta laitaan, ne voivat olla kirjoja, haastatteluita, puheita ja keskustelua. Tavoitteena on muodostaa tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty kuvaus, joka kytkee tulokset ilmiön laajempaan kontekstiin ja aihetta koskeviin muihin tutkimustuloksiin. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Tuomi ja Sarajärvi (2004, 105) kuvaavat sisällönanalyysia myös menettelytapana, jonka avulla voidaan analysoida dokumentteja systemaattisesti ja objektiivisesti. Dokumentti ymmärretään hyvin väljästi, lähes mikä tahansa kirjalliseen muotoon saatettu materiaali voi olla dokumentti. Analyysimenetelmällä tavoitellaan tutkittavasta ilmiöstä kuvausta, jossa se esitetään tiivistetyssä ja yleisessä muodossa. Sisällönanalyysin avulla saadaan aineisto kerättyä ja järjestettyä. Tämän jälkeen siitä on vielä tehtävä johtopäätökset.

Laadullisen tutkimuksen aineiston käsittely on pitkälti tapauskohtaista analyysia. Tutkimuksessa käytettävä aineistoa käsitellään teoreettisen kiinnostavuuden kautta suhteessa valittuun tutkimusongelmaan. Laadullinen tutkimus on oikeastaan aina tapaus-tutkimusta, sen perusteella ei voida tehdä yleistäviä päätelmiä, mutta analyysin kautta aineisto muodostaa aina kokonaisuuden eli tapauksen. (Eskola & Suoranta 2008, 64 – 65.)

Haastatteluaineiston olen käsitellyt sisällönanalyysin ja teemoittelun kautta. Aineistosta on nostettu teemoja, jotka antavat vastauksia tutkimusongelmaan. Laadullisen tutkimuksen aineiston analysointia ei voi jättää vain kokoelmaksi suoria lainauksia haastateltavien vastauksista. Parhaimmillaan onnistunut teemoittelu on vuorovaikutteinen teorian ja aineiston välillä. (Eskola & Suoranta 2008, 174 – 175.)

Haastattelut eli tutkimukseni varsinaisen aineiston analyysin aloitin lukemalla litte-roidun materiaalin läpi. Aineiston läpikäymiseen tarvittiin useampia lukukertoja, jotta sisältö alkoi avautua. Olennaista oli löytää aineistosta nousevat merkittävät ja yhteiset tekijät ja pyrkiä jättämään omat ennakkooajatukset ja -oletukset taustalle. (Eskola & Suoranta 2008, 150.)

Tutkimuksen analysointi ei vielä tee tutkimuksesta valmista, vaan saatuja vastauksia tulee tulkita ja selittää. Tässä korostuu tutkijan oma rooli ja ajattelu, analyysin pohjalta tehdään omia johtopäätöksiä tutkittavasta aiheesta. (Hirsijärvi ym. 2003, 211.)

4.6 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa korostuu tutkijan rooli. Tutkija on keskeinen tutkimusväline. Tutkielman uskottavuus perustuu siihen, että tutkija tarkistaa omat käsitteensä ja tulkintansa suhteessa haastateltavien käsityksiin. Tehdyt tulokset vahvistuvat, kun aikaisemmat samaa aihetta käsittelevien tutkimusten tulokset tukevat saatuja vastauksia. (Eskola & Suoranta 2008, 211 – 212.)

Erityisesti sosiaalityön tutkimuksessa tutkijan rooli ja asenne tutkimukseen ja haastateltaviin on merkittävä. Usein haastateltavat ovat haavoittuvassa asemassa omasta elämäntilanteestaan johtuen. Sosiaalityön eettiset arvot ohjaavat suojelemaan asiakasta ja huolehtimaan hänen edustaan. Tutkimuksellisesti eettistä on huolehtia, että käytetty kieli, kysymykset, aineiston analyysi ja raportointi kunnioittavat haastateltavien ihmisarvoa ja käsiteltävä saatuja tietoja luottamuksellisesti. (Littlechild 2014, 15 – 17.)

Tutkimuksen tulee olla luottamuksellista suhteessa haastateltavaan. Tämä edellyttää tutkijalta totuudenmukaista kerrontaa haastattelun tarkoituksesta, haastatteluaineistoa käsitellään ja säilytetään luottamuksellisena tietona ja raportointivaiheessa kiinnitetään huomioita haastateltavien anonymiteetin säilymiseen. Haastateltavalle tulee tarjota mahdollisuus olla yhteydessä tutkijaan haastattelun jälkeen ja tarvittaessa perua haastatteluaineistonsa käyttö tutkimuksessa. (Tiittula & Ruusuvuori 2014, 17.)

Tutkimusta tehtäessä tulee kiinnittää huomioita haastateltavien ja tutkijan väliseen suhteeseen. Sen tulisi olla neutraali, ilman riippuvuussuhteita oleva suhde. Tämä mahdollistaa sen, että haastateltava antaa tietoja vapaaehtoisuuteen perustuen. Haastateltavien ihmisarvoa tulee kunnioittaa ja heidän yksityisyytensä on turvattava. Tutki-

jan tulee olla erityisen tarkka erityisesti silloin, kun käsitellään ihmisten arkaluontoisia asioita, joihin perhekuntoutuskin voidaan nähdä kuuluvaksi. On tärkeää, että haastateltaville annetaan riittävästi tietoa tutkimuksesta ja sen sisällöstä. Vastaamisen vapaaehtoisuutta tulee korostaa. (Eskola & Suoranta 2008, 55 – 56.)

Haastatteluaineiston käsittelyssä on keskeistä, että tietoja työstetään luottamuksellisesti ja anonymiteetti huomioon ottaen. Olennaista on, ettei valmiissa tuotoksessa tulosten julkistamisen yhteydessä paljastu haastateltavien henkilöllisyys. Pelkästään nimen poisjättäminen ei poista tunnistamisen mahdollisuutta, joskus myös haastattelun aiheena olleet tiedot voivat liian yksityiskohtaisina paljastaa henkilöllisyyden. Tämä tutkijan tulee huomioida tutkielman kirjoittamisvaiheessa. Tutkijalta vaaditaan riittävää herkkyyttä ja ammattietiikkaa, jotta hän osaa huomioida oman tutkimuksensa eettiset ongelmakohdat. (Eskola & Suoranta 2008, 56 – 57, 59.)

Haastattelun tulee olla vapaaehtoista haastateltavalle. On tärkeää alusta alkaen selvittää haastateltavalle tutkielman luonnetta ja tarkoitusta ja miksi juuri hän kuuluu kohderyhmään. Haastattelijan tulee olla mahdollisimman avoin tutkimuksestaan haastateltavalle ja annettava kaikki tarpeellinen tieto. Tutkimushaastattelun tärkein piirre on luottamus. Haastattelijan ja haastateltavan välille syntyvä luottamus tai luottamuksen puute välittyy suoraan saatavaan aineistoon. Haastattelu toteutuu sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. (Eskola & Suoranta 2008, 93.)

Sitaattien eli suorien lainausten käyttämisen määrää ei määritellä lukumääräisesti. Sitaatit ovat mielenkiintoisia, varsinkin, kun ne on järjestetty teemoittain ja ne kuvaavat käsiteltyä aineistoa. Täytyy kuitenkin muistaa, että sitaatit itsessään eivät ole varsinaista analyysiä, eivätkä ne osoita johtopäätöksiä. Onnistunut sitaattien käyttö kaipaakin rinnalle tutkijan omaa analyysia ja tulkintaa. (Eskola & Suoranta 2008, 179 – 180.) Sitaattien kautta haastateltavien oma kokemusmaailma perhekuntoutuksesta kuitenkin avautuu aidoimmillaan.

Olen tutkielmassani huomionut jo valmisteluvaiheessa asiakkaiden anonymisyyden merkityksen. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että ensimmäisen yhteydenoton tutkimuksen osalta haastateltaviin ottivat työntekijät. Minulla tutkijana ei ole tarkkaa tietoa, minkälaiset perheet jäivät haastatteluiden ulkopuolelle ja olisiko heillä ollut olen-

naista kerrottavaa perhekuntoutuksesta. Toisaalta tätä voidaan tarkastella luotettavuuden ongelmana. Antavatko nyt saadut vastaukset todellisen kuvan perhekuntoutuksesta ja ennen kaikkea sen läpikäyneiden asiakkaiden näkemyksistä? Luultavasti jotain tietoa jäi saamatta, mutta tämä oli pakko tutkijan roolissa hyväksyä, koska vastaaminen ja tutkimukseen osallistuminen olivat vapaaehtoisia.

Haastattelutilanteissa koin saavuttavani asiakkaiden luottamuksen. He kertoivat avoimesti perheensä asioista, ongelmista, ratkaisuksista ja erilaisista työskentelymenetelmistä. Kerroin asiakkaille tutkimukseni lähtökohdista ja omista mielenkiinnon kohteistani. Erityisesti se, että tutkimuksen näkökulmana olivat asiakkaiden kertomat kokemukset perhekuntoutuksessa, kohotti haastateltavien kiinnostusta aiheeseen. Haastateltavat pitivät myös siitä, että tutkimuksen aihe oli minun omasta mielenkiinnosta lähtenyt eikä ulkopuolisen tahon tilaama. Kaikki haastateltavat saivat myös yhteystietoni kirjallisina. Näin heidän oli mahdollisuus ottaa yhteyttä haastattelutilanteen jälkeen, jos jokin asia jäi mietityttämään tai he halusivat perua haastatteluaineiston käytön tutkimuksessa. Jälkikäteen en saanut yhtään yhteydenottoa.

Pidän tutkimustani luotettavana, mutta pienen vastaajamäärän johdosta tuloksia voidaan pitää korkeintaan asiakkaiden näkökulmasta kohdeorganisaation toimintaa kuvaavana, muutaman tapauksen analyysinä. Tutkimuksen tulokset keskustelevat aikaisemman perhekuntoutusta koskevien julkaisujen kanssa ja yhteneväisiä näkökulmia löytyy. Tästä huolimatta en voi tehdä aineistosta yleistyksiä ja tehdä pitkälle meneviä johtopäätelmiä perhekuntoutuksen sisällöstä. Tutkimus antaa yhden tapauksen näkökulman perhekuntoutuksen sisällöstä.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET JA ANALYYSI

Tutkimukseni haastattelukysymykset voidaan jakaa kolmeen pääluokkaan. Haastattelut aloitettiin kysymyksillä, jotka liittyivät perheen taustaan, perhekuntoutusjakson syihin ja yleiseen tietämykseen perhekuntoutuksesta. Haastattelun edetessä toisen pääluokan muodostivat kysymykset, joissa haastateltavat arvioivat ja kertoivat kokemuksistaan perhekuntoutuksen työskentelytavoista ja omasta roolista oman tilanteen asiantuntijana. Kolmas kokonaisuus selvitti vuorovaikutteista asiantuntijuutta.

Taustatietoja	Työskentely/ itsearviointi	Vuorovaikutteinen asiantuntijuus
<ul style="list-style-type: none">- aiempi tieto perhekuntoutuksesta- pääasiallinen syy perhekuntoutukseen	<ul style="list-style-type: none">- tavoitteiden asettaminen- työntekijöiden tuki tavoitteiden asettamiseen- perheen voimavarat, vahvuudet, vaikeudet- perhekuntoutusjakson vaikutus perheen vuorovaikutukseen	<ul style="list-style-type: none">- työntekijöiden tuki tavoitteiden toteutumiseen- omien tietojen kirjaaminen- kehitysideoita perhekuntoutukseen- kokemusasiantuntijan ääni perhekuntoutuksesta

Kuvio 3. Haastattelukysymykset

Haastateltavat vastasivat pääsääntöisesti esitettyjen kysymysten mukaisesti. Aineistoa läpikäydessä korostuivat asiakkaiden vastauksissa seuraavat asiat:

1. Perheen sisäinen historia, taustatiedot
2. Työntekijöiden antama tuki
3. Perhekuntoutuksen kehittämisajatukset

Tutkimuksen tuloksissa ja analyysissa olen kirjoittanut nämä asiat kolmen pääluokan sisälle. Päädyin tähän ratkaisuun sen takia, ettei kenenkään haastateltavan yksityisyys

vaarantuksi. Erityisesti perheiden kertomukset taustoistaan ja aiemmista työskentelymuodoista ja –tavoista olisivat saattaneet luoda tunnistamisen mahdollisuuden.

5.1 Perhekuntoutus – mitä se on?

Perhekuntoutukseen perheet olivat ohjautuneet hyvin eritavoin ja erilaisista syistä. Osa oli hakenut itse apua omaan tilanteeseen, osalle perhekuntoutusjakso oli ollut ainoa mahdollisuus jatkaa yhteistä elämää lapsensa kanssa, osa oli ohjattu perhekuntoutukseen muiden palveluiden kautta. Yhteistä kaikille oli, että heidän ensimmäinen reaktionsa tarjottua perhekuntoutusta kohtaan oli ollut kielteinen. Heillä ei myöskään ollut tietoa perhekuntoutuksesta. Erityisesti haastateltavia oli kauhistuttanut ajatus siitä, että kolmen kuukauden ajan asuttaisiin jossain muualla kuin kotona. Haastateltavat kuitenkin kertoivat, että tutustuttuaan perhekuntoutukseen sekä sen toimitiloihin ja henkilökuntaan heidän käsityksensä oli muuttunut myönteisemmäksi.

Perhekuntoutus voidaan nähdä prosessinomaisena toimintana, jossa alussa tunnustetaan ja hyväksytään vaikeita asioita, sekä työskennellään niiden äärellä tavoitellen uudenlaista tapaa toimia ja pyritään saamaan ne osaksi omaa arkea. Olennaista ei ole liian pitkä kuntoutumisjakso laitoksessa, vaan saada asiat toimimaan omassa elinympäristössä ja arjessa. (Laine ym. 2010, 144.)

”Mä en tiennyt perhekuntoutuksesta mitään, mä en tiennyt, että sellaisia paikkoja on.” (H3)

”Musta se tuntui tosi ahdistavalta ja mä sanoinkin, että mä en koe, että se olisi hyvä ajatus olleenkaan. Lähinnä sen takia, että asuttaisiin kolme kuukautta jossain muualla.” (H4)

”Tiesin vain, että se olisi ollut ainoa vaihtoehto meille.” (H5)

Perheiden kuvaukset perhekuntoutuksesta, tilanteessa, jossa sitä heille ensi kerran tarjotaan, ovat sekavat. Kaikki kokivat tarvitsevansa omaan tilanteeseensa apua, mutta

reaktio tarjottuun työskentelymuotoon oli kielteinen. Tämä voi johtua tietämättömyydestä, koska lisätietoja saatuaan, perheiden suhtautuminen perhekuntoutukseen muuttui myönteisemmäksi.

5.2 Perheillä erilaisia syitä tulla perhekuntoutusjaksolle

Syyt perhekuntoutusjaksolle olivat kaikilla hyvin erilaiset, vaikka yhteinen tekijä oli lapsen hyvinvointi ja perheen tukeminen heidän elämäntilanteessaan. Perhekuntoutukseen tultiin vanhemman sairauden, lapsen voimakkaan oirehinnan vuoksi, vanhemmuuden arvioinnin ja vahvistamiseen liittyvistä syistä sekä viranomaisen ohjaamana. Pääsääntöisesti vanhemmalla oli perhekuntoutusjakson alkaessa suuri huoli siitä, että saako hän pitää lapsen luonaan myös jatkossa vai täytyykö lapsi sijoittaa muualle. Jokainen perhe tuli perhekuntoutukseen oman lastensuojelun sosiaalityöntekijän päätöksellä. Perhekuntoutusjakson pituus vaihteli kolmen (3) ja kuuden (6) kuukauden välillä.

Perhekuntoutukseen johtaneet syyt ovat usein lapsen kasvatuksellisia ongelmia, vanhemmuuteen tai vanhemman mielenterveys- ja päihdeongelmiin liittyviä asioita. Se voi olla myös viimesijainen avohuollon työskentelymuoto, tilanteessa, jossa kaikki muut menetelmät ja tavat on jo kokeiltu ja uhkana on lapsen huostaanotto. Perhekuntoutuksen lähtökohta on aina perheen avun tarve. Päätöksen tekee sosiaalityöntekijä, kuultuaan asiassa perhettä. (Hurtig 2010, 239, 241.)

”No oli helpottavaa, kun tarjottiin uutta mahdollisuutta oman lapsen kanssa, koska lastensuojelu, se virallinen viranomainen näki, että mä olen hyvä äiti.” (H2)

”Äidin jaksaminen ja mikä se nyt on, miten sanoisin, äitiyden tukeminen, et vähän niin kuin katsottaisiin kuka meistä on pomo tässä perheessä.” (H4)

”Meillä oli siinä vaiheessa jo kaikki lastensuojelun tukitoimet käytetty.”(H3)

Perheet kertoivat hyvin erilaisista syistä, jotka olivat johtaneet perhekuntoutusjaksoon. Yhteistä oli huoli lapsesta ja siitä, että saa lapsi saa jatkossakin asua kotona. Perheet olivat myös hyvin tietoisia siitä, mitkä heidän ongelmansa olivat ja mihin asioihin tulisi saada apua ja tukea.

5.3 Tavoitteiden asettaminen

Osa haastateltavista koki tavoitteiden asettamisen perhekuntoutusjaksolle helpoksi, osa vaikeaksi. Perheen omien voimavarojen, vahvuuksien ja vaikeuksien arviointi oli myös vaihtelevaa. Tavoitteiden asettaminen oli helpompaa, kun oli selkeä konkreettinen asia, mikä täytyi saada kuntoon, esimerkiksi perheen rahankäyttö. Suurin tavoite kaikilla oli, että lapsi voisi jatkossakin asua kotona. Perheen voimavarojen esiin nostaminen ei ollut helppoa ja tätä kautta myös osittain perheen vahvuuksien määrittely jäi kevyeksi. Haastateltavat osasivat kuvata hyvin ja monipuolisesti perheensä vaikeuksia. Pääsääntöisesti voimavaraksi ja vahvuudeksi nostettiin oma lapsi, vaikka myös vaikeudet liittyivät häneen. Toisaalta haastateltavat toivat esiin, että heitä on aikaisemminkin pyydetty määrittelemään perheen voimavaroja, vahvuuksia ja vaikeuksia.

Perhekuntoutuksen yleisiksi tavoitteiksi voidaan asettaa turvallisten ihmissuhteiden rakentuminen, lapsen turvallinen elämä, toimiva ja sujuva arki, myönteisten vuorovaikutustaitojen vahvistuminen, perheen omien voimavarojen lisääntyminen ja vanhemmuuden taitojen vahvistuminen. Perheen elämäntilanne ja vaikeudet saattavat estää näkemästä tavoitteita tai muutoksen tarvetta erityisesti kuntoutusjakson alussa. Tavoitteiden asettaminen ei saa nousta liian merkittäväksi, usein tavoitteet muokkaantuvat työskentelyn aikana. Olennaista on, että tavoitteita käsitellään koko perhekuntoutusjakson ajan. (Laine ym. 2010, 143.)

Vanhemman ei aina ole helppo nähdä muutoksen tarvetta omassa toiminnassaan. Ongelmat ovat jatkuneet pitkään, mutta tästä huolimatta syyksi voidaan määrittää jokin

yksittäinen asia tai tapahtuma eikä nähdä ongelmien moninaisuutta. Työskentelyn lähtökohdaksi voidaan myös helpommin asettaa lapseen liittyvät haasteet kuin omaan itseen kohdistuvat ongelmat. Parhaiten perhekuntoutuksesta hyötyvät ne perheet, jotka osaavat määritellä omat ongelmansa. (Hurtig 2010, 242 – 243.)

”Et mä olin aika pihalla loppuviimeksi siinä alussa, kun mä menin siihen. Et mä en oikeastaan tiennyt mitä mä haluan ja mitä mä tarvin.”
(H3)

”Meidän arki oli niin kaavoihin kangistunutta, niin ulkopäin osattiin paljon paremmin selittää se asia kuin mitä mä itse sen tajusin.” (H2)

”No sitähan tässä on tehty ihan koko ajan – se mikä oli tässä nyt hyvä, mikä ei ole mun mielestä missään muualla tullut esiin, niin kysyttiin myös lapsen mielipidettä.” (H4)

Vastauksissa nousi vahvasti esiin, että vaikka syyt perhekuntoutusjaksolle olivat hyvin tiedostettuja, niin asioiden muuttaminen tavoitteiden muotoon ei ollut helppoa. Omien voimavarojen ja vahvuuksien määrittäminen tuntui myös haastavalta. Huomiota on arvoista on, että työskentelyn aikana kaikki olivat tavoitteita löytäneet ja omasta arjesta löytyi vahvuuksia ja voimavaroja, joita vahvistamalla ja käyttöön ottamalla ongelmalliset tilanteet helpottuivat.

5.4 Perheen sisäinen vuorovaikutus

Haastateltavat kuvasivat perheen sisäisen vuorovaikutuksen parantuneen jakson aikana. Perhekuntoutusjakson aikana vastuuta ja huolta sai jaettua työntekijöiden kanssa. Erilaisten tilanteiden ja vaikeuksien kanssa ei oltu yksin, vaan asiakkaat saivat tarvittaessa tukea, neuvoa ja ohjausta. Vastauksissa nousi vahvasti esiin vanhemman rooli ja toiminta vanhempana. Erityisesti kommunikointi lapsen kanssa oli muutoksen kohteena. Tapa ja tyyli puhua lapselle olivat monessa tilanteessa muodostuneet huutamiseksi ja käskemiseksi. Myös lasten huoltajien väliset suhteet nousivat vahvasti esiin.

Pääsääntöisesti kanssakäyminen oli riitaisaa ja tempovaa. Vanhemmilla oli erilaiset tavat suhtautua lapsen asioihin ja reagoida niihin.

Millerin ja Törrösen (2010, 80) mukaan työntekijän tulee tuoda esiin, että he ymmärtävät perheen tilannetta ja halua tehdä siihen muutoksia. Kunnioittava kohtaaminen mahdollistaa, että vanhempi tulee nähdyksi vanhempana, joka halua ja yrittää olla hyvä vanhempi ja toivoo lapselleen parasta. Asiakkaan kanssa ei tarvitse olla samaa mieltä, mutta työskentelyssä työntekijä on asiakkaan kanssa samalla puolella ja ajaa lapsen etua. Hurtigin (2010, 244) korostaa perheen kuulemisen tärkeyttä tavoitteiden, toiveiden ja näkemysten osalta. Samanaikaisesti yhtä tärkeää on, että työntekijä keskustelee perheen kanssa avoimesti mahdollisista ristiriitaisista tai riittämättömistä tavoitteista suhteessa lastensuojelullisiin tavoitteisiin.

”No ne riidat (lapsen isän kanssa) veivät voimia”. (H5)

”Kun se mun kommunikointi oli huutamista.”(H2)

”Et ensimmäistä kertaa näiden vuosien aikana mulle tuli sellainen olo. että kivi tippui sydämeltä, täällä on ihmisiä, jotka näkee tämän.”(H3)

”Lapseni on todella omaehtoinen, et me käydään melkoisia taistoja ihan aamusta alkaen. - - - Et meillä on ihan koko ajan jotain taistoa.” (H4)

Haastateltavat toivat esiin monesta eri näkökulmasta haasteita, jotka vaikuttivat perheen sisäiseen vuorovaikutukseen. Tällaisia seikkoja olivat esimerkiksi lähivanhemman oma toiminta ja kommunikoinnin tapa erityisesti lapselle, riitaiset suhteet lapsen toiseen vanhempaan ja ennen kaikkea kokemus siitä, että kaiken kanssa on yksin ilman tukea. Perhekuntoutuksessa asioista oli mahdollista keskustella ulkopuolisen kanssa ja jo tämän koettiin parantavan vuorovaikutusta perheen sisällä.

5.5 Työntekijöiden antama tuki

Työntekijöiden antama tuki perheelle koettiin vaihtelevasti. Pääsääntöisesti palaute työskentelystä oli myönteistä, mutta jonkin verran koettiin tuen olleen riittämätöntä tai omalle perheelle ja tilanteelle vääränlaista. Myönteisemmin työskentelyyn suhtautuivat ne haastateltavat, jotka olivat saaneet konkreettista tukea ja välineitä lapsen kasvatukseen ja huolenpitoon. Haastateltavat olivat kokeneet sen hyväksi, että useampi aikuinen kävi läpi lapsen kanssa samoja asioita ja heidän linjansa oli yhteinen. Haastavista tilanteista keskusteltiin yhdessä ja haettiin erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja. Vanhemman tilanteen huomioiminen ja mahdollisten vaikeuksien selvittäminen ja läpikäyminen koettiin omaa tilannetta parantavaksi. Haastatteluissa nousi esiin, että aina vanhemman tarvitsema tuki lapsen asioissa ei ajoittunut sellaiselle ajalle, jolloin työntekijän apua olisi ollut saatavilla tai avuntarve oli sellaista, että siihen ei ollut järkevää pyytää edes apua. Näissä tilanteissa perhekuntoutusjaksolta saama tuki koettiin heikoksi.

Perhekuntoutus työnä on vaativaa ja edellyttää monitieteistä työskentelyotetta ja monipuolista osaamista. Onnistunut työskentely edellyttää työntekijöiltä vahvoja vuorovaikutustaitoja, kykyä aidosti kuunnella asiakasta ja taitoa ilmaista selkeästi oma mielipide. Työ edellyttää myös kykyä työskennellä yli perinteisten ammattirajojen ja halua sekä valmiutta sitoutua yhteistyöhön. Onnistunut työskentely koko työryhmältä vaatii tiivistä ja hyvää ryhmätyöskentelyä sekä sen johtamista. (Laine ym. 2010, 141.)

”Me saatiin tota niin liikennemerkkejä ja tuo taulu, joka on seinässä (päivän toiminnanohjaus) ja mä sain oman päiväohjelman.” (H1)

”Mä pääsin velkasaneeraukseen.” (H2)

”Et meillä oli just siihen aikaan ongelmat, kun apua ei ollut tarjolla.” (H4)

”Aluksi mä olin vähän negatiivinen, että mitä ne tulee kyttämään.” (H5)

”Mullekin haettiin paljon tukea. Eri asia, mitä sitten suostuin ottamaan vastaan. Mihinkään ei ollut pakko lähteä tai suostua jos ei halunnut.”(H1)

Kaikki haastateltavat totesivat saaneensa tukea ja ohjausta työntekijöiltä. On huomattava, että vastauksissa korostuu myös ihmisen valinnanvapaus ja vapaaehtoisuus. Mitään apua ei tarvitse ottaa vastaan, vaikka sitä olisi tarjolla. Yleisesti ottaen haastateltavat kokivat työntekijöiden työskentelyotteen hyväksi ja luotettavaksi. Asioita työstettiin yhdessä asiakasta kuunnellen.

5.6 Osallistuminen kirjauksiin

Haastateltavat kertoivat, että perhekuntoutusjakson aikana tehdyt kirjaukset käytiin todella tarkasti heidän kanssaan läpi. Kirjausten lukemista ja läpikäymistä edellytettiin työntekijöiden toimesta ja kaikki näin olivat tehneetkin. Mahdolliset virheelliset kirjaukset korjattiin ja vuorovaikutuksessa syntyneistä väärinkäsityksistä keskusteltiin. Kaikki jakson aikana tehdyt kirjaukset käytiin yhdessä lävitse ja ne toimitettiin eteenpäin vasta sen jälkeen, kun tiedot oli asiakkaan puolesta hyväksytty. Kaikki saivat myös itsestä ja perheestään tehdyt paperit itselleen. Aikaisemmat kokemukset kirjauksista ja niihin vaikuttamisesta vaihtelivat. Osa oli saanut aikaisemmin itsen liittyviä asiakirjoja, mutta niitä ei ollut ennen lähettämistä käyty yhdessä läpi. Se, että kaikki kirjaukset käytiin ensin asiakkaan kanssa lävitse, pidettiin erittäin hyvänä asiana.

Sosiaalityössä kaikki asiakkaaseen liittyvät kirjaukset ovat osa vuorovaikutusta. Ne myös laaditaan vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa ja myöhemmin niitä luetaan vuorovaikutuksessa. On hyvä huomata, että nämä kielellisessä ilmiössä olevat dokumentit eivät sisällä pelkästään kirjoittajan ja lukijan läsnäoloa, vaan tekstit kertovat myös muiden osallisuudesta ja läsnäolosta. Kirjauksissa kohdataan asiakas kokonaisvaltaisesti. (Laitinen & Ojaniemi & Tallavaara 2007, 58.)

Asiakkaan osallisuutta dokumentoinnissa vahvistaa, että hän saa tutustua laadittuihin kirjauksiin. Parhaiten asiakkaan osallisuus toteutuu, kun hän yhdessä työntekijän

kanssa kirjoittaa asiakirjoja. Osallisuuden vahvistaminen ei tarkoita, että kirjattaisiin vain asiakkaan näkökulmasta asioita. Sosiaalityössä näkemyseroja on usein ja on tärkeää kirjata erilaiset näkemykset perusteluineen. Yhdessä asiakkaan kanssa tapahtuva dokumentointi edistää ja edellyttää asiakassuhteen avoimuutta. Vaikeiden asioiden käsittely ja niistä keskustelu sekä näkemysten esiin tuominen mahdollistavat dialogisen työskentelyn. (Laaksonen ym. 2011, 42 – 43.)

”Tämä oli kyllä hyvä, teksti tuli mulle ensimmäisenä ja jos sen hyväksyin, niin allekirjoitin sen. Korjauksia pystyi myös tekemään.” (H1)

”Et siinä täyty kyllä olla tarkkana, että siinä kun aina oli kaksi ihmistä, että toinen kysyi ja toinen kirjasi ja mä kun puhun paljon, niin ne ei eh tintyt kirjata niitä. Et ne oli välillä sekavasti ja mä sanoin, että käydään uudestaan näitä läpi, että mitä olen tarkoittanut. Et ne tehtiin kyllä tosi tarkkaan ja sai itse katsoa niitä, jos siellä oli jokin virhe, et se oli sillai hyvä.” (H3)

”Joo, mulla on kaikki ne paperit itsellä, et kyllä mä luin ne ihan kaikki.” (H4)

”Siis joo, ne oikein patisti lukemaan niitä, mä en olisi millään jaksanut ja sitten niitä sai korjata.” (H5)

Haastatteluissa tuli esiin, että osittain asiakkaat luottivat työntekijöiden tekemiin kirjauksiin niin paljon, että eivät olisi olleet halukkaita käymään niitä enää itse läpi. Toisaalta omien asioiden läpikäyminen ja kirjattuna näkeminen saattaa aiheuttaa ahdistusta ja tämä voi olla syy kieltäytymiseen. Kokonaisuutena kirjauksien läpikäymistä pidettiin erittäin hyvänä asiana, joka parantaa kirjauksien totuudenmukaisuutta ja tiedon läpinäkyvyyttä.

5.7 Asiakkaiden kehittämisajatuksia

Tärkeä osa haastatteluita oli saada asiakkaiden ideoita ja kehittämisajatuksia perhekuntoutuksen sisällön parantamiseen. Haastateltavat nostivat esiin hyvin samankaltaisia asioita riippumatta siitä, mikä oma syy perhekuntoutusjaksolle oli ollut. Kaikkien haastateltujen vastauksissa nousi esiin perhekuntoutuksen fyysiset tilat. Toinen käytävissä olevista huoneistoista koettiin yksinkertaisesti liian pieneksi pidempi aikaiseen asumiseen. Pieni huoneisto jopa rajoitti kuntoutusjakson aikana tehtäviä asioita, kuten lapsen ja vanhemman välisen oman tilan opettelua ja aikuisen työ- tai opiskeluiden hoitamista.

Kelan psykiatrisen perhekuntoutuksen kehittämishankkeen arviointiraportissa nousi esiin hyvin samankaltaisia kehittämistarpeita. Kehittämisajatuksia liittyivät perhekuntoutuksen sisältöön ja puitteisiin. Vanhempien vertaistuki, kuntoutuksen joustavuus, eroperheiden huomioiminen kuntoutuksessa, asioiden huolellinen dokumentointi ja kirjaaminen sekä kuntoutuksen kesto nousivat kehittämistarpeina esiin. (Linnankangas ym. 2010, 45 – 46.)

Haastateltavat kaipasivat yhteistä oleskelu- ja tv-tilaa. Vastauksissa tuli esiin, että olisi ollut helpompi ottaa kontaktia toisiin perheisiin, jos olisi ollut niin sanotusti kaikille vapaa alue. Toisen asuntoon menemisestä ei pidetty, jokaiselle haluttiin antaa oma rauha.

”Siellä pitäisi olla sellainen yhteinen tila näille perheille, sellainen oleskelutila, missä voisi yhdessä olla ja viettää aikaa. Et meidän ollaan siellä omissa kämpissä suljettujen ovien takana.” (H3)

Perhekuntoutuspaikan sijaintiin ei oltu tyytyväisiä, etäisyydet omaan kotiin ja omaan elämänpiiriin tuntuivat liian pitkiltä ja liikkuminen aiheutti kustannuksia. Osittain omaehtoinen liikkuminen niin lapsella kuin aikuisellakin oli vaikeaa, ellei mahdollista, ja tämän koettiin heikentävän omaa hyvinvointia. Samanaikaisesti rajoitetut mahdollisuudet hoitaa omia asioita koettiin lamaannuttavan ja laiskistuttavan omaa toimintaa.

"Oli se vähän sellaista erakkomeininkiä. - - Et oli se vähän sellainen tuskallinen." (H1)

Vastauksissa nousi esiin, että työntekijöiltä kaivattiin enemmän aikaa olla asiakkaiden kanssa. Erilaisia ehdotuksia vapaa-ajan viettoon ja sen järjestämiseen myös kaivattiin. Erityisesti vanhemmat kokivat päivät pitkiksi, kun lapset olivat koulussa. Toisten perheiden kanssa haluttiin olla enemmän tekemisissä ja tähän toivottiin ainakin alkuun tukea. Esiin nostettiin erilaiset toiminnot ja keskustelut, joita voitaisiin toteuttaa kaikkien läsnä olevien kanssa. Vanhemmat jäivät myös kaipaamaan toiselta samassa tilanteessa olleelta vertaistukea ja keskustelua.

"Enemmän perheiden kanssa yhteistä toimintaa. Ettei jää niin, että vain perhe yksinään toimii. Että olisi vähän yhteistä toimintaa ja voisi vaihtaa ajatuksia tilanteesta." (H1)

Vanhempien rooli yhteishuoltajuudessa herätti keskustelua, varsinkin tilanteissa, joissa vain toinen vanhempi oli perhekuntoutusjaksolla. Vastauksissa esiin nousi toive siitä, että molemmat huoltajat osallistuisivat ja sitoutuisivat perhekuntoutusjaksoon, vaikka perhe ei kotona yhdessä asu ja elä. Tämän ajateltiin helpottavan yhteisten pelisääntöjen laatimista ja noudattamista. Mikäli se ei olisi mahdollista tai toinen huoltaja ei tähän suostuisi, niin toivottiin, että hänet rajattaisiin kokonaan pois perhekuntoutukseen liittyvistä asioista.

"Lasta ei paljon auta, jos toinen vanhempi toimii niin, vaan siihen pitää sitouttaa myös toinen vanhempi." (H2)

Perhekuntoutusjaksolle ei saa viedä lemmikkieläimiä. Tämä aiheutti monen osalla ylimääräisiä järjestelyjä, koska jakso on pitkä ja kotona pääsee vain käymään. Esiin nousi toive tilasta, mihin lemmikin voisi ottaa mukaan ja sijoittaa perhekuntoutusjakson ajaksi. Lemmikkieläimet koettiin tärkeäksi osaksi perhettä ja niistä erossa oleminen aiheutti huolta ja murhetta.

Haastateltavat toivat esiin erilaisia haasteita elämisessä, kun perhekuntoutusjakson aikana asuttiin pääsääntöisesti muualla kuin omassa kodissa. Omasta asunnosta huo-

limatta toiminta oli erilaista kuin kotona ollessa. Haastateltavat toivat esiin olemisen tyhjyyttä, kykenemättömyyttä tarttua konkreettisiin asioihin, väsymisen tunnetta ja riippuvuutta työntekijöiden työvuoroista ja paikan säännöistä sekä vihan tunnetta perhekuntoutusjakson pidentyessä. Oleminen ja eläminen olivat erilaista kuin kotona, koska taustalla oli tieto oman elämän tarkkailusta ja kontrollista. Eskola ja Suoranta (2008, 51) kiinnittävät samaan huomiota. Perhekuntoutuksen lamaannuttavaa vaikutusta voidaan tarkastella kontekstin vaihtumisella. Asuminen kodin ulkopuolella vaikuttaa kaikkeen toimintaan kokonaisvaltaisesti. Asioiden merkitykset ja elämisen kulttuuri on toisenlaista kuin omassa kodissa. Tämä voi näkyä jo kuntoutuksen aikana tai kotiinpaluun yhteydessä. Saadut neuvot, ohjeet ja ratkaisut eivät välttämättä toimi omassa kodissa oman arjen kontekstissa.

Varsinkin jakson alkuvaiheessa avun ja tuen pyytäminen koettiin vaikeaksi. Osa haastateltavista toivoi, että työntekijät olisivat antaneet aikaa enemmän tutustua heihin ja talon tapoihin, ennen kuin perheiltä aletaan vaatia enemmän. Yksi haastateltava toi esiin vaikean termistön, niin sanotun ammattikielen, jota hän ei ollut aluksi ymmärtänyt. Asia oli korjaantunut, kun hän oli asiasta maininnut ja työntekijät olivat selvittäneet tarkoittamiaan asioita laajemmin. Toisaalta haastateltavat toivat esiin, että säännöllinen päivärytmi, työntekijöiden läsnäolo ja mahdollisuus saada apua ja konkreettinen puuttuminen arjessa havaittuihin asioihin paransivat omaa hyvinvointia ja vuorovaikutusta lapsen kanssa. Kriittisestä suhtautumisesta huolimatta perhekuntoutusjaksoa pidettiin kuitenkin kokonaisuutena hyvänä ratkaisuna. Yhden vastaajan mielestä samat asiat olisi kyetty hoitamaan ilman, että asutaan kodin ulkopuolella.

”Enkä mä tajunnut, miksi mua pidettiin siellä, niin sitten mulla alkoi kasvamaan sellainen viha sisällä, että täällä joutuu olemaan eikä ikinä pääse mihinkään. Et kyllähän siellä menee niiden ohjaajien armoilla ja niiden aikataulujen mukaan. ” (H5)

”Kyllähän se oli ittelläkin oli aika rasittava, kun sitten kuitenkin oli nää kotijutut. Ja on lemmikit ja niille piti hoitaa joku hoitaja ja ihan samat laskut, vaikka asut siellä.” (H4)

Haastateltavien esiin nostamat kehittämisajatukset olivat hyvin käytännönläheisiä. Toimintaa suunnittelemalla ja kehittämällä niitä pystytään osittain myös toteuttamaan. Joidenkin asioiden, kuten huoltajaan liittyvien toiveiden osalta, ei voida kuitenkaan toimia muuta kuin lain edellyttämällä tavalla.

5.8 Terveisiä perhekuntoutukseen lähtevälle perheelle

Viranomaisen ja työntekijän näkemys erilaisista työskentelytavoista ja niiden vaikutavuudesta on ammattitietoon ja tutkimukseen perustuvaa. Kokemuksellista asiantuntijatietoa on saatavilla vain niiltä asiakkailta, jotka ovat itse saman kokeneet ja läpikäyneet. Tutkimuksen tavoitteena oli nostaa esiin kokemuksellista tietoutta perhekuntoutuksesta. Kaikilta haastateltavilta kysyttiin, mitä he haluaisivat sanoa perheelle, jolle tarjotaan perhekuntoutusta. Haastateltavat vastasivat seuraavasti:

”Menkää sinne vaan, kyllä se kannattaa, vaikka alkuun tuntuu vähän askarruttavalta. Sieltä saa hyviä vinkkejä, siellä on osaava henkilökunta ja paljon tehdä. Rohkeasti vaan ehdottaa asioita, niin kyllä niitä toteutetaan. Jos haluaa jotakin sisältöä elämään. Rohkeasti vaan soittaa henkilökunnalle, sitä varten ne ovat siellä.” (H1)

”Ottakaa se apu vastaan, tuli mikä tuli. - - - Puhukaa kaikista mahdollisista asioista.” (H2)

”Kyllä mä suosittelen, vaikka mä itse olin todella, todella vastahakoinen. Et suosittelen, vaikka se ei välttämättä onnistukaan, niin kuin musta näkee, että mulla ei ole enää lasta tässä. Mut kyllä se oli antoisa ja seillä oli kuitenkin sosiaalista kanssakäymistä työntekijöiden kanssa, että siellä oli aivan ihana henkilökunta. Ja sitä ARTia voisi soveltaa ihan kaikille, joilla on käytöshäiriö.” (H3)

”Tällainen uusi perhe, ensimmäinen lapsi tai yh-äiti, joka on kanssa nuori tai jäänyt leskeksi tai jäänyt yksin, jolla on perusjutut vähän ha-

kusessa - - , sellainen jolla on just nää perusjutut siivous ja näin. Et, joka tarvii enemmän näihin perusasioihin. - - - Aina kannattaa käydä kattomassa ja henkilökunta oli tosi ihanaa.” (H4)

”No en mä tiedä, onnea ja menestystä. No on se jakso sen arvoinen, mutta on niin erilaisia tilanteita, kun ihmiset tulee niin erilaisista tilanteista, niin et jos se on ainut vaihtoehto, niin ei se huono vaihtoehto ole, et pitää vaan motivoitua siihen.” (H5)

Asiakkaat ovat halukkaita kertomaan omia käsityksiään palveluprosessin toimivuudesta omalla kohdallaan. Siihen tulee kuitenkin tarjota mahdollisuus. Kokemuksellinen asiantuntijuus perustuu omaan henkilökohtaiseen kokemukseen. Tällainen asiakasosallisuus kehittyy ja toteutuu yhteistyössä asiakkaiden ja työntekijöiden kanssa. (Niskala & Savilahti 2014, 3 – 4, 10.)

6 POHDINTA

Tutkimukseni käsitteli perhekuntoutusta ja näkökulmana oli perhekuntoutuksessa olleiden perheiden kertomukset heidän omista kokemuksistaan. Teoreettinen näkökulma oli työskentelyssä, jossa korostuvat asiakkaan omat voimavarat ja vahvuudet, asiakkaan itsearvioinnissa ja vuorovaikutteisessa asiantuntijuudessa. Tutkielmani haki vastauksia perheen ja sosiaalialan ammattilaisten välisen vuorovaikutteisen asiantuntijuuden toimivuuteen, vanhempien voimavarojen paranemiseen arjessa ja perheen sisäiseen vuorovaikutuksen paranemiseen.

Yhteinen piirre haastateltaville oli, että he kaikki halusivat kertoa todella paljon omasta elämästään, taustastaan ja asioista, jotka olivat johtaneet perhekuntoutusjaksoon. Tämä ei ollut tutkimuksen lähtökohtana, mutta kuten laadullista tutkimusta kuvataan, niin se tarkentuu ja muuttaa muotoaan tutkimuksen edetessä. (Eskola & Suoranta 2008, 15 -16.) Tutkimuksellisesti pidän tärkeänä haastateltavien tuottamaa tietoa, he puhuivat ja nostivat esille heille tärkeitä ja merkityksellisiä asioita, joita ei pidä ohittaa tuloksia käsiteltäessä. (Alastalo 2014, 58 – 59.) Haasteellista tutkimuksen eettisyyden ja yksilönsuojan säilymisen kannalta oli kirjoittaa näitä asioita tutkimuksen tuloksiin. Vanhempien kertomukset olivat hyvin yksityiskohtaisia, sisältäen paljon tunnistettavaa tietoa niin heidän yksityiselämästään kuin eri hoitopaikoista ja yhteistyötahoista. Tutkijana minun oli pakko tehdä rajauksia siihen, miten näitä asioita voi kirjoittaa tuloksiin. Päädyin siihen, että nimeän tärkeimmäksi asiaksi haastatteluaineistosta nousseista vastauksissa asiakkaiden kertomukset taustoistaan ja omasta perhehistoriastaan, mutta kerron niistä yleisellä tasolla tuloksissa. Toiseksi tärkeimmäksi asiaksi haastatteluissa nousi perhekuntoutuksen työntekijöiden antama tuki perheille. Nämä vastaukset käsittelen työskentelyyn, itsearviointiin ja vuorovaikutteiseen asiantuntijuuteen sisältyvissä vastauksissa. Kolmantena asiana vastauksissa nousi esiin asiakkaiden kehittämisajatukset, jotka käsittelen omana kokonaisuutenaan.

Kaikki haastatellut vanhemmat toivat esiin, että heillä oli ennen perhekuntoutusta jo ollut erilaisia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita. Kaikki olivat myös lastensuojelun asiakkaita. Yllättävää oli, että kukaan ei etukäteen ollut tietoinen perhekuntoutuksesta. Vanhemmat kertoivat, että eivät olleet kuulleet tällaisesta työskentelymuodosta

koskaan aikaisemmin, eivätkä ylipäättään olleet tietoisia, että tämänkaltaista toimintaa on olemassa. Samankaltaisia vastauksia on saatu myös aikaisemmissa tutkimuksissa (Linnakangas ym. 2014, 312 – 313.) Syyt tietämättömyyteen voivat vaihdella. Perhekuntoutusta on järjestetty pitkään, mutta sen hajanainen määrittely ja toiminnan moninaisuus saattavat jättää työskentelymuodon epämääräiseksi (Hurtig 2003, 18 – 19, 28.) Pohdittavaksi jää, onko perhekuntoutus yhtä epäselvää perheille kuin sitä tarjoaville sosiaalityöntekijöille. Lähte perhekuntoutusjaksolle tulee sosiaalityöntekijän toimesta, hänen suosituksestaan. Jos kyse on siitä, etteivät ammattilaiset osaa tarjota palvelua, tulee tähän epäkohtaan puuttua. Toisaalta vanhemmat kertoivat suhtautuneensa myönteisesti perhekuntoutusjaksoon, kun saivat siitä lisätietoa ja pääsivät tutustumaan palveluun. Työskentelyn näkökulmasta on haastavaa saada asiakas ensin houkuteltua kiinnostumaan palvelusta ennen kuin päästään varsinaiseen työskentelyyn.

Rostila ja Vinnurva (2014, 205) kirjoittavat asiakkaan auttamisesta, jossa korostuvat tilanteiden erityisyys, autonomisuus ja itseisarvo. Suoraviivaista yleistämistä asiakkaan tilanteesta ja auttamistavasta ei voi tehdä. Työskentely vaatii selvittelyä, työskentelyn tulee olla asiakkaan kannalta ymmärrettävää ja sen tulee tukea asiakkaan itsenäisyyttä. Tämä todentui myös haastatteluissa. Lähtökohtaisesti perhekuntoutukseen saapuvat perheet tulevat hyvin erilaisista tilanteista ja lähtökohdista. Yhteisenä tekijänä perheille oli lastensuojelullinen huoli lapsen elämästä ja tilanteesta. Syyt tähän olivat moninaiset, taustalla saattoivat olla lapsen oma oirehdinta ja vaikeudet niin psyykkisesti kuin sosiaalisesti, vanhemman omat terveysongelmat ja tarve saada tukea vanhemmuuteen. Vanhemmat toivat esiin, että suurin henkilökohtainen syy tulla perhekuntoutusjaksolle oli turvata lapsen kotona olo jatkossakin. Vanhemmat olivat valmiita sitoutumaan työskentelyyn, jotta voivat jatkaa elämistä lapsen kanssa ja välttää mahdollisen huostaanoton. Vanhemmilla oli hyvin realistinen kuva omasta elämäntilanteestaan ja sen vaikeuksista. Perhekuntoutusta pidettiin viimeisenä vaihtoehtona muutokseen, mutta siihen suhtauduttiin kuitenkin myönteisesti. Toive paremmasta nousi esiin vanhempien vastauksissa. Mielestäni tätä ”uskoa parempaan huomiseen” voidaan pitää merkittävänä motivaatiotekijänä. Vanhemmat olivat motivoituneita perhekuntoutusjaksoon, vaikka moni epäili sen hyötyä ja mahdollisuuksia parantaa omaa elämäntilannetta.

Työskentely perhekuntoutuksessa perustuu siihen, että perheet itse arvioivat omia voimavarojaan ja nostavat vahvuuksiaan esille. Haastatteluissa tuli esiin, että vanhempien oli vaikea tunnistaa omia voimavarojaan, asioita käsiteltiin vaikeuksien kautta. Jäin pohtimaan, että kuvaako tämä yhteiskuntamme tapaa käsitellä sosiaalityössä asioita. Olemmeko tottuneet ongelmakeskeiseen työskentelyyn niin vahvasti, että emme osaa nähdä muutoksen mahdollisuutta myönteisen ajattelun ja asioihin suhtautumisen kautta? Vai onko kyse siitä, että asiakas on omassa tilanteessaan niin ahdistunut ja voimaton, ettei kykene näkemään omia vahvuuksiaan? Oma käsitykseni on, että molemmilla näkökulmilla on merkitystä. Ratkaisevaa on työntekijän lähestymistapa ja hänen roolinsa tukea asiakasta näkemään hänen omat vahvuutensa. Vanhemmat korostivat voimavarana ja vahvuutenaan omaa lastaan. Työskentelyn näkökulmasta tämä on erittäin hyvä asia, koska lapsen hyvinvointi on keskeisessä roolissa perhekuntoutuksessa. Pidän asiaa tärkeänä myös siksi, että lapseen liittyivät pitkälti elämän haasteellisuus ja tästä huolimatta vanhemmat korostivat lapsen osuutta vahvuutena. Tämä antaa työskentelylle hyvät lähtökohdat ja auttaa näkemään lapsessa hyvää.

Pitkään jatkunut haasteellinen tilanne lapsen kanssa vaikuttaa voimakkaasti perheen sisäiseen vuorovaikutukseen. Vanhemmat tunnistivat oman vuorovaikutustapansa huonoksi, lapsen kanssa ei jaksettu keskustella, vaan vuorovaikutus oli huutamista. On selvää, että huutamalla ja komentamalla ei saa synnytettyä parasta mahdollista vuorovaikutustilannetta. Pitkään jatkunut haasteellinen tilanne helposti johtaa siihen, että sokeutuu omalle käytökselleen ja tavoilleen. Vanhemmat arvostivat palautetta omasta käytöksestään, jota saivat perhekuntoutusjakson aikana. On tärkeää, että asioihin puututaan, herätellään näkemään todellinen tilanne. Tätä kautta saadaan aikaan muutosta vakiintuneisiin vuorovaikutustapoihin. Vastauksissa nousi esiin myös helpotus, kun työntekijät havaitsivat ja totesivat ääneen samoja vuorovaikutuksen haasteita, joita vanhempi itse oli havainnut ja joihin hän oli hakenut apua. Vanhemmat kuvasivat tilanteita, joissa olivat hakeneet apua vaikeuksiin, mutta olivat tulleet torjutuiksi tai heidän kertomaansa ei ollut uskottu. On mahdollista, että tarjottu apu ja avuntarve eivät aina kohtaa. Se, että asiakas jää yksin tunteen kanssa, että häntä ei uskota, ei saisi olla mahdollista. Työskentely sosiaalityössä perustuu asiakkaan kuulemiseen ja työntekijän ja asiakkaan väliseen vuorovaikutukseen. Laadukas työskentely edellyttää asiakkaan tuottaman kertomuksen ottamista todesta. Työntekijän vastuulla on ammatillisesti viedä asiaa eteenpäin ja tarvittaessa ohjata oikeanlaisen avun äärelle, jos sitä

ei itse kykene tarjoamaan. Rostila ja Vinnurva (2014, 209 - 210) käsittelevät tätä ammatillisen sosiaalityön ristiriitaa. Vaikeista lähtökohdista huolimatta työskentelyn tulisi perustua työntekijän ja asiakkaan välisen työn merkitykseen ja tavoitella asiakkaan elämänotteen vahvistumista. Asiakkaan tilanteesta syntyy kokonaisvaltainen ja tarkka tilannearvio vain avoimessa keskustelussa, johon asiakas tuo oikeasti itselleen merkityksellisiä asioita käsiteltäväksi. Tämä mahdollistaa ammatillisen tietouden täysimääräisen käyttämisen asiakkaan auttamiseksi.

Kukaan haastateltavista ei asunut lapsen toisen vanhemman kanssa ja vaikeudet ja riidat lapsen etävanhemman kanssa nousivat myös esiin vahvasti. Lapsen vanhempien välinen vuorovaikutus, sen toimivuus tai toimimattomuus, vaikuttavat aina myös lapseen, vaikka asuinpaikat ovat erilliset. Vaikeuksia vuorovaikutuksessa oli ollut jo ennen perhekuntoutusjaksoa, mutta osa vaikeuksista ilmeni jakson aikana liittyen työskentelyyn. Vanhempien ollessa lapsen yhteishuoltajia, tulee molempien mielipiteet huomioida lasta koskevassa päätöksenteossa. (Hallintolaki 6.6.2003/434 34§.) Tämä tuntui lapsen kanssa asuvasta vanhemmasta ajoittain epäreilulta ja epäoikeudenmukaiselta. Etävanhempi pystyi vaikuttamaan lapsen asioihin paljon, vaikka ei itse välttämättä osallistunut muutokseen ja työskentelyyn. Työskentelyn kannalta tilanne on hankala. Työntekijöillä ei ole muuta mahdollisuutta kuin ottaa molemmat vanhemmat mukaan työskentelyyn, koska laki näin määrää. Toisaalta tämä antaa mahdollisuuden myös muutokselle, jos molemmat vanhemmat sitoutuvat työskentelyyn. Vanhempien yhteinen linja kasvatuksessa ja kyky tulla keskenään toimeen vaikuttavat aina myönteisesti lapsen hyvinvointiin.

Perhekuntoutuksen tarkoituksena on tukea perhettä haastavassa elämäntilanteessa ja saada aikaan muutoksia. Sosiaalityössä annettavissa oleva apu ja tuki on pitkälti vuorovaikutuksellisessa muodossa. Tämä saattaa joskus johtaa siihen, että avunhakija kokee jääneensä ilman apua. Asiakkaan on helpompi ottaa vastaan tukea ja ohjausta, jos kokee tulevansa hyväksytyksi ja arvostetuksi omassa tilanteessaan. Tämä edellyttää työntekijältä herkkyyttä ja kannustavaa työskentelyotetta. Laitinen & Niskala (2014, 11 -12) korostavat nimenomaan asiakkaan ja työntekijän välistä vuorovaikutusta ja kohtaamista asiakasprosessissa. Asiakkaan osallisuus ja jaettu toimijuus yhdistävät molempien tiedot ja osaamisen asiakkaan parhaaksi. Haastatteluvastauksissa työntekijöiden tuki koettiin sekä hyväksi että riittämättömäksi. Myönteistä palautetta

työntekijät saivat konkreettisista ohjeista, välineistä ja asioiden hoitamisesta yhdessä asiakkaan kanssa. Lapsen kasvatukseen liittyviin keskusteluihin ja vanhemman saamaan tukeen kasvatuksen ja ohjaamisen osalta oltiin tyytyväisiä. Osa vanhemmista taas koki, ettei heidän tarvitsemansa apu ja perhekuntoutuksen tarjoamat mahdollisuudet kohdanneet. Perhekuntoutuksen osalta täytyy muistaa, että se on asiakkaalle vapaaehtoista. Samalla tavalla erilaisten apujen, neuvojen ja ohjeiden vastaanottaminen on asiakkaan omasta vastaanottohalusta ja –kyvystä kiinni. Muutokseen ei voi pakottaa toista, mutta siihen voidaan motivoida. Osittain asiakkaan tunne siitä, ettei tullut parhaalla mahdollisella tavalla autetuksi, johtui myös siitä, että perhekuntoutus toimintatapana ja –työmuotona ei kohdannut perheen tarpeita. Perheiden muutos- ja avuntarpeet tulee huomioida kattavammin perhekuntoutusta suunniteltaessa ja ottaa myös realistisesti huomioon perhekuntoutuksen työskentelymahdollisuudet.

Sosiaalityössä kirjaamisella on merkittävä rooli tiedon siirtäjänä. Keskusteluista ja tapaamisista jää merkintänä työntekijän tekemät kirjaukset. Ylöskirjatut asiat koskevat ihmisten henkilökohtaista elämää, usein elämän vaikeimpia hetkiä ja asioita. Tästä syystä on merkityksellistä, mitä asiakkaan papereihin kirjoitetaan. Vierula (2014, 278) toteaa, että asiakkaiden osallisuus on osa tämän hetken sosiaalityön normistoa. Dokumentointiosallisuuden vähimmäisvaatimuksena voidaan pitää kirjauksista kertomista ja mahdollisuutta nähdä itsestä kirjoitettuja asiakirjoja. Parhaimmillaan se toteutuu, kun asiakas ja työntekijä kirjoittavat dokumentit yhdessä. Asiakkaan osallistuminen kirjauksiin lisää hänen määräysvaltaansa omissa asioissa. Työskentely on avoimempaa, kun työntekijät tuovat kirjaukset selkeästi esille ennen kuin niitä on toimitettu eteenpäin. Asiakkaan mahdollisuus korjata, muuttaa ja poistaa asioita kirjauksista lisää luottamusta työskentelyyn, koska se on avointa ja yhdessä tehtyä. Mielestäni se lisää myös asiakkaan omaa vastuuta muutoksesta, hänen oma ääni, ajatukset ja toimenpiteet on kirjattuna. Vastuuta muutoksen onnistumisesta tai epäonnistumisesta ei voi suoraan kohdistaa työntekijöihin vetoamalla tietämättömyyteen, koska kirjauksissa on myös työntekijöiden näkemykset ja arviot tilanteesta. Haastateltavilla oli erilaisia kokemuksia heitä koskevien asiakirjojen läpikäymisestä aiemmissa yhteyksissä. Osa oli saanut itseään koskevat asiakirjat itselleen ilman mahdollisuutta etukäteen tehdä muutoksia niihin. Perhekuntoutuksessa ollutta käytäntöä, jossa asiakkaalta edellytetään aktiivista otetta kirjauksien suhteen, pidettiin hyvänä. Osa haastateltavista

kertoi, että ei olisi halunnut lukea papereita läpi, mutta teki niin, koska työntekijät sitä edellyttivät.

Haastattelussa nousseet asiakkaiden kehittämisajatukset perhekuntoutukseen olivat hyvin samankaltaisia. Tämä oli ehkä hieman yllättävää, koska perhekuntoutuksessa olleet perheet olivat hyvin erilaisia ja erilaisista syistä jaksolla. Toisaalta voidaan ajatella, että esiin nousseet kehittämistarpeet ovat todellisia, koska ne vahvasti tulivat kaikilta haastateltavilta esille.

Suurimpana asiana esiin nousivat perhekuntoutuksen fyysiset tilat, erityisesti toinen pienempi perheasunto ja koko paikan sijainti. Asunnon koko vaikuttaa merkittävästi hyvinvointiin, kun perhekuntoutusjakson pituus on useamman kuukauden mittainen. Pienemmässä asunnossa ei ole mahdollista olla omissa oloissaan, vaan asunto on tupakeittiön omainen. Tämä rajoittaa vanhemman toimintaa silloin, kun lapsi on nukkumassa tai vanhemmalla itsellään olisi tarvetta tehdä jotain, mihin lapsi ei voi olla osallinen. Asunnon pieni koko korostuu vielä siinäkin mielessä, että perhekuntoutuspaikassa ei ole yhteistä oleskelu- tai tv-tilaa, jota myös vanhemmat toivoivat. Tällaista tilaa pidettiin tärkeänä, jotta voisi olla kontaktissa muihin perheisiin. Tila mahdollistaisi myös hetkellisen irtaantumisen asunnosta. Se olisi myös perheille neutraalialue tavata ja keskustella, pääsääntöisesti haastateltavat eivät olleet halukkaita menemään toisen asuntoon tai päästämään omaan asuntoonsa toisia. Yksityisyydestä haluttiin pitää kiinni ja antaa kaikille oma rauha omissa asioissaan. Nämä asiat ovat merkityksellisiä perhekuntoutuksen onnistumisen kannalta, varsinkin, kun edellytyksenä on, että koko perhe asuu laitoksessa jakson ajan. Omasta kodista lähteminen on vaikeaa ja sitä ei tee helpommaksi tieto siitä, että joutuu asumaan ahtaissa tiloissa. Fyysisellä ympäristöllä ja sen toimivuudella on suuri merkitys ihmisen hyvinvoinnin kannalta.

Vanhemmat kritisoivat myös perhekuntoutuspaikan sijaintia. Etäisyydet omaan kotiin ja elämänpiiriin koettiin pitkiksi ja tämä tuntui ahdistavan lähes kaikkia vastaajia. Toisaalta etäisyyden kokeminen on hyvin henkilökohtainen asia, palveluiden ollessa muutaman kilometrin päässä ei voida täysin puhua syrjäisestä sijainnista. Kyse on enemmänkin siitä, mihin on tottunut omassa elinympäristössään. Toimintaa suunniteltaessa ja kehittäessä asiaan tulee kuitenkin kiinnittää huomiota. Ei ole toivottavaa, että

asiakkaat jakson aikana lamaantuvat ja jättävät tästä syystä olematta aktiivisia omien asioidensa hoitamisessa.

Vanhemmat toivoivat työntekijöiltä enemmän aikaa olla heidän kanssaan. Esiin nousivat henkilökohtaiset keskustelut ja ryhmänä muiden perheiden kanssa toteutettavat työskentelymuodot. Vanhemmat toivoivat myös vertaistukikeskusteluja muiden perheiden kanssa. Työntekijöiden tehtävänä on tukea ja auttaa perhettä heidän tilanteessaan. Toisaalta täytyy muistaa, että tarkoituksena ei ole tehdä perheen puolesta töitä ja ratkaista hankalia tilanteita. Perhekuntoutuksessa korostuu perhekohtainen sosiaalinen asianajo. Tapauskohtaisesti työntekijän täytyy käyttää ammatillista tietouttaan ja osaamistaan, jotta asiakkaan oikeudet ja tilanteet otetaan huomioon. Tätä kautta saadaan asiakkaalle muutosta asiakkaan tilanteeseen (Hokkanen 2014, 74.) Työskentelymenetelmiä ja työskentelytapaa on varmasti syytä käsitellä perheiden kanssa pitkin perhekuntoutusjaksoa, perustella miksi toimitaan tietyllä tavalla ja mitä perheeltä itseltään edellytetään. Vertaistuen mahdollistaminen saattaa olla hankalaa, koska se kuitenkin perustuu asiakkaan omaan haluun kertoa omista asioistaan toiselle. Toisaalta sen mahdollistaminen esimerkiksi ryhmätoimintana voisi olla kuntouttavaa perheille.

Perhekuntoutusjaksolle osallistuneet vanhemmat kritisoivat toisen vanhemman roolia kuntoutusjakson aikana, jos hän ei itse osallistunut jaksolle. Kritiikin kohteena oli lähinnä se, että myös toiselta huoltajalta kysyttiin mielipidettä asioihin. Tämä koettiin osittain turhaksi ja työskentelyä hidastavaksi. Tilanne on hankala, koska laki edellyttää huoltajien kuulemista lasta koskevista asioista. Tätä ei voida ohittaa, vaikka on ymmärrettävää, että joissakin tilanteissa työskentely voi hankaloitua, jos toinen huoltajista ei ole halukas yhteistyöhön.

Perhekuntoutus järjestetään kodin ulkopuolella siten, että jaksolle osallistuvat henkilöt asuvat perhekuntoutuksen tiloissa. Tämä aiheuttaa erilaisia käytännönjärjestelyjä: lemmikeille tulee löytää hoitajat, omasta kodista tulee huolehtia, laskut tulee maksaa, eläminen on kontrolloitua jakson aikana. Kaikki haastateltavat kertoivat saaneensa käytännönjärjestelyt tehtyä, mutta se oli vaatinut paljon ponnisteluja. Erityisen hankala koettiin lemmikeille sopivan hoitopaikan löytäminen. On ymmärrettävää, että lemmikkejä ei voi tuoda kuntoutusjaksolle, mutta toisaalta niiden merkitys ihmiselle on

suuri. Usein lemmikki on ihmiselle tärkeä voimanlähde ja ne koetaan perheenjäseniksi samalla tavalla kuin ihmiset. Olisi tärkeää huomioida lemmikkien olemassaolo toiminnan suunnittelussa.

Kokonaisuutena haastateltavat pitivät perhekuntoutusta hyvänä asiana. Osa koki saaneensa paljon neuvoja ja ohjeita omaan tilanteeseen, osalle tuki oli ollut riittämätöntä tai vääränlaista. Mielestäni tämä kertoo työn haasteellisuudesta. Perheet tulevat hyvin erilaisista tilanteista ja erilaisten vaikeuksien kanssa perhekuntoutusjaksolle. Haastattelutilanteissa nousi esiin, että pääsääntöisesti työskentely koettiin vuorovaikutteiseksi, sekä asiakkaan että työntekijän asiantuntijuutta hyödynnettiin. Vanhemmat, jotka kokivat omien voimavarojensa arjessa parantuneen kuntoutusjaksona aikana, kokivat myös perheen sisäisen vuorovaikutuksen parantuneen. Yleinen myönteinen suhtautuminen perhekuntoutukseen kertoo mielestäni siitä, että asiakas on tullut kohdatuksi omassa tilanteessaan ja saanut tukea ja apua.

Tutkielmani tulokset koostuvat lopulta melko pienen kohderyhmän vastauksista. Mielestäni vastauksia ei voi yleistää suuressa mittakaavassa, mutta ne antavat kuitenkin todennukaisen kuvauksen asiakkaan kokemusmaailmasta. Vastaajien pieni määrä ei vähennä vastauksien arvoa, jokainen asiakaspalaute sosiaalityössä tulisi käsitellä huolella ja tarvittaessa muuttaa toimintaa.

Tutkielman tekeminen, joka pohjautuu haastateltavien omiin kokemuksiin saamastaan tuesta ja avusta, oli moninainen prosessi. Laadullisessa tutkimuksessa kiinnostavia aiheita ja näkökulmia on runsaasti. Tutkijana on pakotettu rajamaan näkökulma muutamään olennaiseen asiaan, jotta kokonaisuus säilyy hallittuna. Tutkimuksen empiirisen aineiston kohteeksi valikoituivat asiakkaat. Lähtökohtaisesti etukäteen ei ollut tiedossa, kuinka moni asiakas lopulta suostuu haastatteluihin. Lämmin kiitos kaikille teille, jotka osallistuitte tutkimukseeni ja jaoitte arvokasta tietoa omasta perheestänne ja kokemuksistanne! Oli myönteistä huomata, että asiakkailla on halu kehittää toimintaa. Tätä arvokasta tietoa täytyy myös hyödyntää.

LÄHTEET

Aaltonen, Päivi (2010) Voimaannuttava yhdessäolo – lastensuojelun asiakasperheen ajatuksia. Teoksessa Maritta Törrönen & Katariina Pärnä (toim.) Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö, 225 – 235.

Alasuutari, Pertti (1999) Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Alastalo, Marja (2014) Tutkimushaastattelun historia yhteiskuntatieteissä. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 57 – 77.

Bardy, Marjatta (2009) Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinninlaitos, 16 – 46.

Barton, Anne & Jesson, Jill & Horton, Matthew (2007) Issues in Evaluating Family Support Services. Teoksessa Justine Schneider & Mark Avis & Paul Leighton (edited by) Supporting Children and Families. Lessons from Sure Start for Evidence-Based Practice in Health, Social Care and Education. London: Jessica Kingsley Publishers, 150 – 156.

<http://web.b.ebscohost.com/helios.uta.fi/ehost/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzIzNjI3MV9fQU41?sid=a7f55d8f-489d-4043-bab4-23e191368caf@sessionmgr120&vid=0&format=EK&lpid=1&rid=0> .

Viitattu 11.8.2017.

Bentovim. Miller & Miller, Liza Bingley (2014) Perhearviointiopas. Perheen voimavarojen, vahvuuksien ja vaikeuksien arviointimenetelmä. Englanninkielinen alkupe-
räisteos: The Family Assessment – Assessment of family competence, strengths and difficulties. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura ry.

Calder, Martin C. (2003) The Assessment Framework: A Critique and Reformulation. Teoksessa Martin C. Calder & Simon Hackett (edited by) Assessment in child care.

Using and developing frameworks for practice. Dorset: Russel House Publishing Ltd., 3 – 60.

Eskola, Jari & Suoranta Juha (2008) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Hirsijärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2003) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Hokkanen, Liisa (2014) Asiakaskansalaisen toimijuus sosiaalityöllisessä asianajossa. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino, 55 – 86.

Hurtig, Johanna (2010) Lasten suojelua ja perheen kuntoutusta – lastensuojelullisen kuntoutuksen tavoitteet ja niiden saavuttaminen. Teoksessa Maritta Törrönen & Katriina Pärnä (toim.) Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö, 237 – 249.

Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemissa –etnografia lasten paikan rakentumisessa lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Akateeminen väitöskirja. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

http://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61733/Johanna_Hurtig_v%C3%A4it%C3%B6skirja.pdf?sequence=1&isAllowed=y . Viitattu 22.8.2017.

Huuskonen, Saira & Korpinen, Johanna & Pösö, Tarja & Ritala-Koskinen, Aino & Vakkari, Pertti (2010) Kolme polkua lastensuojelun avohuollon organisatorisessa muistissa. Yhteiskuntapolitiikka (75) 6/2010, 650 – 658.

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Kaikko, Kirsi & Friis, Leila (2009) Menetelmät lastensuojelun tukena. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 76 – 88.

Karjalainen, Pekka & Sarvimäki, Pirjo (toim.) (2005) Sosiaalityö hyvinvointipoliittikan välineenä 2015- toimenpideohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2005:13. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/72019/julkaisuja_2005_13_sosiaalityo_2015.pdf?sequence=1 . Viitattu 31.8.2017.

Kivipelto, Minna & Kotiranta, Tuija (2011) Valtaistumisen vaikuttavuuden arviointi. Miten voisimme edistää sitä sosiaalityössä? Janus 19 (2) 2011, 122 – 142.

Kiviniemi, Kari (2007) Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II –näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin, 70 – 85.

Kuntaliitto (2017) Asiantuntijapalvelut/ Sosiaali- ja terveysasiat/ Lastensuojelu. <https://www.kuntaliitto.fi/asiantuntijapalvelut/sosiaali-ja-terveysasiat/lastensuojelu> . Viitattu 28.7.2017

Laaksonen, Maarit & Kääriäinen, Aino & Penttilä, Marja & Tapola-Haapala, Maria & Sahala, Heli & Kärki, Jarmo & Jäppinen, Anu (2011) Asiakastyön raportointi sosiaalihuollossa. Opastusta asiakastiedon käyttöön ja kirjaamiseen. Raportti 54/2011. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus.

Laatu- ja turvallisuustyöryhmä (2016). Porin perusturvakeskus. Omavalvontasuunnitelma. Porin kaupunki.

Laine, Seppo & Heino, Liisa & Pärnä, Katariina (2010) Perhekuntoutuksen moniammatilliset käytännöt. Teoksessa Maritta Törrönen & Katariina Pärnä (toim.) Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö, 137 – 165.

Laitinen, Merja & Niskala, Asta (2014) Sosiaalityön suhde asiakkuuteen. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino, 9 – 16.

Laitinen, Merja & Ojaniemi, Pekka & Tallavaara, Marja Sisko (2007) ”Nyt kuullaan meitä asiakkaita” –Tutkimus kohtaamisesta, tiedosta ja osallisuudesta lastensuojelun työprosesseissa. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 53. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

http://www.sosiaalikallega.fi/poske/julkaisut/tyopaperit-ja-muut-julkaisut/Nyt%20kuullaan%20meita%20asiakkaita_kannellinen.pdf.

Viitattu 31.8.2017

Lastensuojelun käsikirja (2016) Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Perhekuntoutus. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto/lastensuojelun-avohuollon-tukitoimet/perhekuntoutus> . Viitattu 8.8.2017.

Linnakangas, Ritva & Seppälä Ullamaija & Suikkanen, Asko & Lehtoranta, Pirjo (2014) Monitoimijuus lapsen perhekuntoutuksessa. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino, 299 - 324.

Linnakangas, Ritva & Lehtoranta, Pirjo (2011) Psykkisesti oireilevien lasten ja nuorten perhekuntoutus. Teoksessa Aila Järvikoski & Jari Lindh & Asko Suikkanen (toim.) Kuntoutus muutoksessa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, 207 – 219.

Linnakangas, Ritva & Lehtoranta, Pirjo & Järvikoski, Aila & Suikkanen, Asko (2010) Perhekuntoutus puntarissa. Kelan psykiatrisen perhekuntoutuksen kehittämishankkeen arviointi. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 109. Helsinki: Kelan tutkimusosasto. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/17451/Tutkimuksia109.pdf?sequence> . Viitattu 8.8.2017.

Littlechild, Brian (2014) Ethics in social work research. Teoksessa Anne-Mari Jaakola, Leena Leinonen & Marja Väänänen-Fomin (toim.) Tutkiva sosiaalityö. Eettisyys ihmistyössä. Sosiaalityön tutkimuksen seura 2014, 15 – 18. <http://www.talentia.isintexas.com/mag/tutkivasosiaalityo2014.html> . Viitattu 1.8.2017.

Miller, Helena & Maritta Törrönen (2010) Arvostava ja aito kohtaaminen. Teoksessa Maritta Törrönen & Katariina Pärnä (toim.) Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö, 67 – 87.

Muukkonen, Tiina (2009) Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinninlaitos, 133 – 143.

Myllärniemi, Annina (2007) Lastensuojelun avohuollon perhetyö ammattikäytäntönä –jäsenyyksiä perhetyöstä toimintatutkimuksen valossa. Soccan ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja 2007. Helsinki: Heikki Waris –instituutti.
http://www.socca.fi/files/90/Lastensuojelun_perhetyo_ammattikaytantona.pdf . Viitattu 8.8.2017.

Niskala, Asta & Savilahti, Terhi (2014) Kokemusasiantuntijuus kehittäjäasiakas-, kokemuskouluttaja- ja vertaistukitoiminnassa. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.
http://www.sosiaalikallega.fi/kehittajaasiakastoiminta/mita_kehittajaasiakastoiminta_on/kansalaistoiminta/kehittajaasiakastoiminnan-materiaalit/opas_kehittajaasiakastoiminta . Viitattu 31.8.2017

Palsanen, Kati & Kääriäinen, Aino (2015) Asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoiminnallisen työskentelyn merkitykset ja seuraukset. Janus 23 (2) 2015, 190 – 205.

Perhetyö ja –kuntoutusesite. Perhetyön yksikkö ja perhekuntoutus. Pori perusturva.

Perhekuntoutusesite. Pori perusturva.

Perusturvan strategia 2016. Porin kaupunki, perusturva.
http://www.pori.fi/material/attachments/hallintokunnat/perusturva/mazCbPHVX/perusturvan_strategia2016.pdf . Viitattu 9.1.2017.

Pitkänen, Miia (2011) Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa. Soccan ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja nro 26, 2011.

http://www.socca.fi/files/1404/Vastuun_paikka!_Vanhempien_tukeminen_lapsen_huostaanotossa.pdf . Viitattu 8.8.2017.

Pohjola, Pasi & Pitkänen, Niina & Koivisto, Juha (2015) Sosiaalityön tietokäytännöt vuorovaikutteisina vaihtoalueina. Janus 23 (2) 2015, 175 – 189.

Pärnä, Katariina (2010a) Perhekuntoutus lasten ja perheiden palveluna. Teoksessa Maritta Törrönen & Katariina Pärnä (toim.) Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö, 41 – 50.

Pärnä, Katariina (2010b) Tytöt kertovat kuntoutuksesta. Teoksessa Maritta Törrönen & Katariina Pärnä (toim.) Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö, 211 – 223.

Rostila, Ilmari (2001) Tavoitelähtöinen sosiaalityö. Voimavarakeskeisen ongelmanratkaisun perusteet. Jyväskylä: SoPhi 61 Jyväskylän yliopisto.

Rostila, Ilmari & Vinnurva, Jukka (2014) Sosiaalityön asiakkaan toimijuus ja täysimittainen professionaalisuus. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino, 196 – 218.

Ruusuvuori, Johanna & Tiittula Liisa (2014). Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 22 – 56.

Rönkä, Toivo & Maritta Törrönen (2010) Ohjaava kasvatus – aktivointiohjelmalla itsetuntoa, elämisentaitoja ja elämänhallintaa. Teoksessa Maritta Törrönen & Katariina Pärnä (toim.) Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö, 89 - 121.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietovarasto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>. Viitattu 9.1.2017.

Toimenpidealoite 54/2005 vp. TPA 54/2005 vp – Kimmo Kiljunen/ sd ym. <https://www.eduskunta.fi/FI/Vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiakirjat&docid=tpa+54/2005> . Viitattu 8.8.2017.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2004) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Satka, Mirja (2011) Kvalitatiivinen arviointi ja sosiaalipalvelutyön vaikuttavuuden osoittaminen. Teoksessa Camilla Granholm & Tarja Juvonen & Maija Jäppinen (toim.) Tutkiva sosiaalityö. Sosiaalityön paikka tieteessä ja yhteiskunnassa, 4 – 10. <http://www.talentia.isintexas.com/mag/tutkivasosiaalityo2011.php> . Viitattu 1.8.2017.

Sipilä, Anita (2011) Sosiaalityön asiantuntijuuden ulottuvuudet – tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalityössä. Publications of University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 28. Väitöskirja. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0537-6/urn_isbn_978-952-61-0537-6.pdf . Viitattu 31.8.2017.

Tiittula, Liisa & Ruusuvuori, Johanna (2014) Johdanto. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Osuuskunta Vastapaino, 9 – 21.

Thurston, Miranda (2007) Understanding Family Support. Teoksessa Justine Schneider & Mark Avis & Paul Leighton (edited by) Supporting Children and Families. Lessons from Sure Start for Evidence-Based Practice in Health, Social Care and Education. London: Jessica Kingsley Publishers, 124 – 130.

<http://web.b.ebscohost.com/helios.uta.fi/ehost/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzIzNjI3MV9fQU41?sid=a7f55d8f-489d-4043-bab4-23e191368caf@sessionmgr120&vid=0&format=EK&lpid=1&rid=0> .

Viitattu 11.8.2017.

Vierula, Tarja (2014) Lastensuojelun asiakirjakäytäntöjen tahattomat seuraukset vanhempien kokemina. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino, 272 – 298.

Vierula, Tarja (2012) Asiakkaiden ja asiakirjojen väliset suhteet lastensuojelussa. Vanhempien näkökulma. Janus 20 (2) 2012, 149 – 167.

Virtanen, Veli-Matti (2011) Korkeita vuoria ja suuria kokemuksia. Seikkailutoimintaa perhe- ja ryhmäkuntoutuksessa. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö ja Veli-Matti Virtanen.

Lait ja asetukset:

Hallintolaki 6.6.2003/434

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014

Liite 1

23.3.2017

Pori

Tiedote tutkimuksesta

Hei!

Opiskelen sosiaalityötä Tampereen yliopiston Porin yksikössä.

Opintoihini kuuluu pro gradu -tutkielma, jonka aiheeksi olen valinnut perhekuntoutuksen. Tarkastelen aihetta erityisesti perhekuntoutuksessa olleiden vanhempien näkökulmasta. Tutkielman tavoitteena on saada esille perhekuntoutuksen hyöty vanhemmille ja perheille, löytää mahdolliset muutostarpeet työskentelyyn ja vahvistaa asiakkaiden asiantuntijuutta palveluiden kehittämisessä. Olen saanut perusturvakeskukselta tutkimusluvan työlleni.

Tutkielmaani varten haastattelen perhekuntoutuksessa olleita vanhempia. Haastatteluun on hyvä varata aikaa tunti. Haastattelu nauhoitetaan. Osallistuminen haastatteluun on vapaaehtoista, mutta toivon, että mahdollisimman moni teistä osallistuu, jotta tutkielmaan saadaan mahdollisimman laaja-alaisesti kokemustietoa.

Haastattelut ovat luottamuksellisia. Haastattelunauhoitukset hävitetään, kun ne on saatu kirjoitettuun muotoon. Tutkielmassa ei käytetä kenestäkään haastateltavasta tunnistettavia tietoja. Tutkielmassa puhutaan yleisesti yhteistoiminta-alueen perhekuntoutuksesta.

Haastattelut on tarkoitus toteuttaa maalis-huhtikuun aikana 2017 (tarvittaessa toukokuussa). Haastattelu voidaan toteuttaa teille parhaiten sopivassa paikassa. Minun on mahdollista tulla tekemään haastattelua kotinne samanaikaisesti, kun teillä on perheyön tapaaminen.

Mikäli haluat tarkempia tietoja, voit olla yhteydessä minuun tai perhekuntoutuksen työntekijöihin.

Yhteistyöterveisin,

Johanna Mattila

Lisätiedot:

Mattila.Johanna.K@student.uta.fi

Liite 2

Suostumuslomake haastatteluun osallistumisesta:

Teen sosiaalityön opintoihin liittyvää pro gradu -tutkielmaa perusturvan yhteistoiminta-alueella ja työn aiheena ovat perhekuntoutus ja vanhempien kokemukset. Tutkielman tarkempi nimi tarkentuu myöhemmin. Tutkielman ohjaaja on Timo Toikko (professori, sosiaalityö)

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Haastattelussa esiin tulleet asiat raportoidaan tutkimusraportissa tavalla, jossa tutkittavia tai muita haastattelussa mainittuja yksittäisiä henkilöitä tai paikkoja ei voida välittömästi tunnistaa. Haastattelu nauhoitetaan ja kirjataan tekstitiedoksi. Haastatteluja käytetään ainoastaan tähän tutkielmaan. Haastattelunauhoitukset hävitetään sen jälkeen, kun ne on saatu kirjalliseen muotoon.

Johanna Mattila

Pro gradu –tutkielman tekijä

Suostun haastateltavaksi pro gradu –tutkielmaan, joka käsittelee perhekuntoutusta ja vanhempien kokemuksia perusturvan yhteistoiminta-alueella.

Nimi

Paikka ja päivämäärä

Allekirjoitus

Liite 3

Haastattelurunkoa (Perhekuntoutus – vanhempien näkemyksiä)

Taustaa:

- Mitä tiesit perhekuntoutuksesta ennen tänne tuloa?
 - mistä sait tietoa
- Mikä oli pääasiallinen syy teidän perhekuntoutusjaksoon?
 - jakson pituus
 - osallistujat (sukupuoli, määrä)

Työskentely (itsearviointi):

- Miltä tuntui arvioida itse omia tavoitteita?
 - voimavarat
 - vahvuudet
 - vaikeudet
- Miten työntekijät tukivat tavoitteiden asettamisessa teitä?
- Kuvaile perheesi
 - voimavaroja
 - vahvuuksia
 - vaikeuksia
- Miten perhekuntoutusjakso on vaikuttanut perheenne vuorovaikutukseen?
- Mitkä asiat olivat perhekuntoutusjakson aikana vaikeita/helppoja?

Vuorovaikutteinen asiantuntijuus:

- Miten työntekijät tukivat tavoitteiden toteutumisessa teitä?
- Oletteko itse kirjanneet/osallistuneet omien tietojenne kirjaamiseen jakson aikana?
- Mihin ja minkälaista tukea ja apua olisitte tarvinneet enemmän?
- Miten kehittäisit perhekuntoutusta?
- Mitä haluaisit sanoa perheelle, joka on tulossa perhekuntoutukseen?